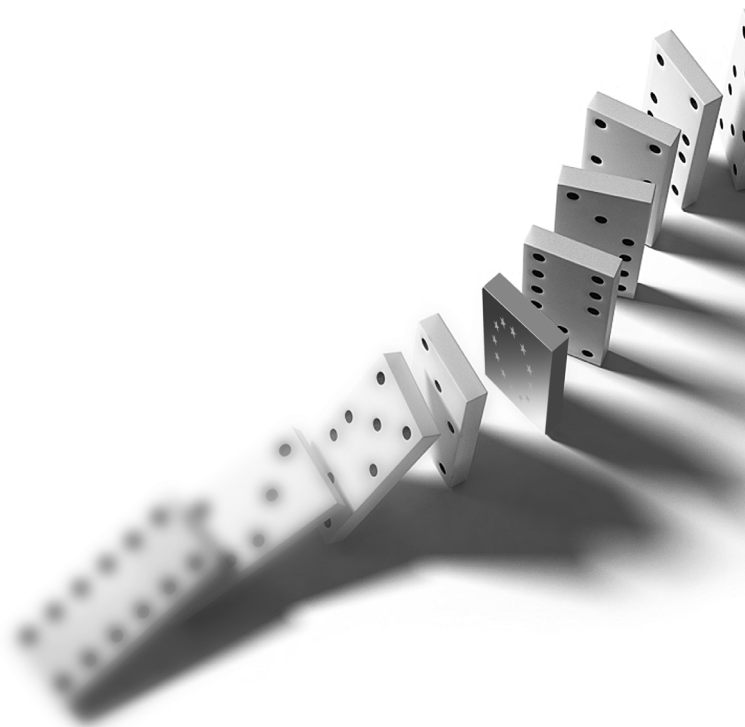

Asociația pentru Democrație Participativă ADEPT

Nr. 1 (11)

Anul VI, 2013

GUVERNARE și Democrație

revistă de analiză și sinteză

Această publicație a fost realizată de Asociația pentru Democrație Participativă ADEPT cu sprijinul financiar al Fundației Soros-Moldova în cadrul proiectului „Relațiile UE-Moldova: monitorizarea progresului în cadrul Parteneriatului Estic“.

Coordonator general: *Polina Panainte*

La apariția publicației au contribuit: *Igor Boțan, Sergiu Grosu, Adrian Lupușor, Polina Panainte, Cristian Untilă, Victoria Vasilescu*

Redactor: *Lucia Țurcanu*

Copertă și concepție grafică: *Mihai Bacinschi*

Grafică: *Alex Dimitrov*

Prepres: *Editura ARC*

© Toate drepturile sînt rezervate Asociației pentru Democrație Participativă (ADEPT). Opiniile exprimate în această publicație reflectă poziția autorilor și nu reprezintă în mod neapărat punctul de vedere al instituției finanțatoare. Atît publicația, cît și fragmente din ea nu pot fi reproduse fără permisiunea Asociației pentru Democrație Participativă.

Asociația pentru Democrație Participativă ADEPT

Chișinău, MD-2012, Republica Moldova

str. V. Alecsandri nr. 97

Tel.: (022) 212992, (022) 213494, tel./ fax: (022) 212992

E-mail: adept@e-democracy.md,

WEB: www.e-democracy.md

CUPRINS

Cuvînt-înainte	5
I. Evoluțiile recente în procesul de integrare europeană. <i>Sergiu Grosu</i>	8
1. Drepturile și libertățile omului	8
2. Reforma sectorului de justiție	13
3. Combaterea corupției	17
II. Încheierea negocierilor privind Acordul de asociere Republica Moldova-Uniunea Europeană. <i>Cristian Untilă</i>	24
III. Impactul crizei politice asupra percepțiilor cetățenilor. <i>Igor Boțan</i>	31
1. Evoluția optimismului social	31
2. Încrederea în instituții publice și private	35
3. Încrederea în partide și liderii politici	37
4. Suportul partidelor și al proiectelor promovate de acestea	39
5. Concluzii	41
IV. Reglementarea transnistreană: De la „pași mici” la baterea pasului pe loc. <i>Igor Boțan</i>	43
1. Negocierile în format „5+2”	45
2. Drepturile omului în regiunea transnistreană	45
3. Tactica „pașilor mici” consolidează statu-quoul	46
4. Insistența Federației Ruse de a deschide un consulat la Tiraspol	46
5. Concluzii	47
V. Zona de Liber Schimb Aprofundat și Cuprinzător: cu sau fără Transnistria? <i>Adrian Lupușor</i>	50
1. Interese (geo)politice <i>versus</i> interese economice	51
2. Provocările pentru guvernul de la Chișinău	52
3. Scenarii posibile	53
4. În loc de concluzii: Transnistria are nevoie de piața UE	55

VI. Principalele constrângeri în atragerea investițiilor străine directe din UE în Republica Moldova – o viziune simplistă asupra disfuncționalităților existente. <i>Victoria Vasilescu</i>	57
VII. Performanța autorităților în furnizarea serviciilor de gospodărie comunală. <i>Polina Panainte</i>	61
1. Angajamentele guvernului în domeniul serviciilor comunale	61
2. Lipsa informațiilor despre calitatea serviciilor publice de gospodărie comunală	62
3. Performanța autorităților în furnizarea serviciului de aprovizionare cu apă, canalizare, salubritate și transport	63
4. Concluzii	71

Cuvînt-înainte

Începutul anului 2013 a fost marcat de un șir de evenimente importante pentru parcursul european al Republicii Moldova. În cadrul Consiliului de Cooperare Republica Moldova-Uniunea Europeană, întrunit pe 25 iunie 2013, a fost confirmată încheierea negocierilor pe marginea Acordului de asociere, inclusiv Acordul de liber schimb, dintre Republica Moldova și UE. Urmează să aibă loc parafarea Acordului, cel mai probabil, în cadrul reuniunii de la Vilnius a Parteneriatului Estic, preconizată pentru 29 noiembrie 2013. Semnarea Acordului va avea loc după finalizarea procedurilor tehnice, ceea ce poate dura un an. Pentru moment, este cert că Uniunea Europeană apreciază „progresul solid” atestat de Republica Moldova în faza finală de implementare a Planului de acțiuni privind liberalizarea regimului de vize și a prevederilor necesare pentru semnarea Acordului de liber schimb. De asemenea, în dialogul cu UE a fost abordată și problema reglementării transnistrene, menționându-se necesitatea menținerii negocierilor în formatul existent. UE și-a exprimat interesul pentru acordarea asistenței în consolidarea măsurilor de încredere între cele două maluri ale Nistrului.

În contextul discuțiilor din cadrul Consiliului de Cooperare, premierul Iurie Leancă a declarat că este încrezător că reformele realizate de autoritățile Republicii Moldova fac ireversibil parcursul european al țării. Pe de altă parte, Comisarul pentru Extindere și Politica Europeană de Vecinătate, Ștefan Füle, s-a referit la condițiile noi, apărute în Republica Moldova după reconfigurarea majorității parlamentare și formarea Coaliției Pro-Europene, care a reușit să finalizeze negocierile privind Acordul de asociere și urmează să se concentreze pe implementarea unor acțiuni practice în ceea ce privește aprofundarea relațiilor cu UE până și după summitul de la Vilnius.

De fapt, mențiunile premierului moldovean, în legătură cu „parcursul european ireversibil” al Republicii Moldova, precum și cele ale Comisarului pentru Extin-

dere și Politica Europeană de Vecinătate, Ștefan Füle, referitoare la noul context politic, creat după criza politică de aproximativ o jumătate de an, vin să constate instaurarea stabilității politice în Republica Moldova și revenirea la normalitate. Cu toate acestea, în pofida optimismului atestat în cadrul Consiliului de Cooperare, criza politică a lăsat amprente adânci asupra: percepției de către cetățeni a situației social-politice din țară; încrederii în instituțiile publice; eventualelor preferințe electorale – atitudini ce riscă să aibă drept impact schimbarea vectorului în politica externă și în procesele integraționiste.

Discrepanța dintre aprecierile „progresului solid” din partea UE și atitudinea mai mut decît sceptică din partea cetățenilor Republicii Moldova reflectă o stare a lucrurilor cunoscută deja – se adoptă strategii și acte normative euroconforme, însă implementarea acestora rămîne nesatisfăcătoare. Această concluzie transpare clar dacă se urmărește procesul de monitorizare a reformei în justiție, precum și modalitatea în care este combătută corupția. Un singur incident, precum a fost cel din Pădurea Domnească, a fost suficient pentru ca demnitarii cu cele mai înalte funcții din Republica Moldova să concluzioneze în mod public că instituțiile statului sunt incapabile să-și îndeplinească atribuțiile, fiind aservite intereselor unor clanuri obscure și că justiția este coruptă, se înfăptuiește selectiv și este aservită acelorași clanuri. Și toate acestea se întîmplă după trei ani de reforme și angajare a guvernării în procesul integrării europene.

Mai mult decît atît, criza politică și fenomenele complementare acesteia au subminat substanțial procesul reglementării transnistrene, care urma să aibă loc prin intermediul creării unui context nou de modernizare și europenizare a malului drept al Republicii Moldova, făcîndu-l atractiv pentru cel stîng, controlat de un regim nerecunoscut. În acest context nou, trebuia să fie consolidată încrederea dintre cetățenii și guvernarile de pe cele două maluri, astfel încît reintegrarea țării să constituie un obiectiv fără alternativă, atîta timp cît se dorește creșterea standardelor vieții și respectarea drepturilor cetățenilor. Din păcate, scandalurile politice și de corupție în care au fost implicați liderii Alianței pentru Integrare Europeană (AIE) au oferit temeiuri liderilor transnistreni să speculeze cu ideea lipsei de progrese în modernizarea și europenizarea Republicii Moldova și, respectiv, a lipsei de perspective pentru soluționarea problemei transnistrene. În consecință, liderii transnistreni au opus proiectului pro-european al autorităților de la Chișinău un contraproiect, de integrare euroasiatică. Această concurență a proiectelor integraționiste ale Chișinăului și Tiraspolului a fost însoțită de deteriorarea periculoasă a situației din zona de securitate, de provocări legate de instaurarea unor posturi vamale suplimentare în zona respectivă, de adoptarea unor decizii care schimbă în mod unilateral „regimul de frontieră” din zonă. Și mai trist este că proiectul de alternativă al Tiraspolului este îmbrățișat și de opoziția parlamentară

de la Chișinău, care, pe parcursul guvernării AIE, și-a schimbat vectorul strategic, acuzînd UE de practicarea standardelor duble și de lipsă de reacții adecvate la abuzurile AIE (a retras licența de emisie a unui post TV afiliat opoziției; a interzis simbolurile partidului de opoziție, invocînd argumente de ordin istoric, dar care reprezintă o oportunitate de a lipsi concurentul politic de atributele ce i-ar fi garantat un sprijin masiv din partea alegătorilor).

Faptele menționate mai sus caracterizează contextul politic complicat în care s-a pomenit Republica Moldova cu aproximativ o jumătate de an înainte de consfințirea printr-un document strategic a aspirațiilor sale europene. Coincidența depășirii crizei politice cu încheierea negocierilor pe marginea Acordului de asociere vine să înlocuiască acel context politic cu unul nou, care să inverseze situația și să modifice atitudinea cetățenilor față de procesul de integrare europeană. Reușita acestei schimbări ar fi bine să se manifeste pînă la alegerile parlamentare ordinare, care ar trebui să aibă loc peste un an și jumătate. În caz contrar, discuțiile despre ireversibilitatea procesului de integrare europeană a Republicii Moldova vor fi percepute ca fiind absolut nefondate.

I. EVOLUȚIILE RECENTE ÎN PROCESUL DE INTEGRARE EUROPEANĂ

Sergiu Grosu

Acest articol prezintă atât principalele progrese, cât și restanțele și problemele majore în procesul de integrare europeană a Republicii Moldova în domeniul drepturilor și libertăților omului, reforma sectorului de justiție și combaterea corupției. Chiar dacă au fost adoptate un șir de acte legislative și normative pentru alinierea Moldovei la standardele europene, reformele orientate spre asigurarea justiției, reducerea corupției, respectarea drepturilor omului au fost stagnate de criza politică de la începutul anului 2013, dar și de alte dificultăți de natură politică și economică.

1. Drepturile și libertățile omului

În procesul integrării europene, Republica Moldova a dezvoltat un cadru legislativ și instituțional avansat în domeniul protecției drepturilor omului, acesta aflându-se într-un proces continuu de perfecționare. Totuși, discrepanța dintre drepturile și libertățile consacrate prin acte legislative oficiale și practicile cotidiene este sesizabilă și consemnată într-un șir de rapoarte naționale și internaționale, situație relevantă de faptul că Republica Moldova este în continuare monitorizată de Consiliul Europei. Republica Moldova și-a asumat mai multe angajamente privind respectarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, consacrate în documente bilaterale, cum ar fi Planul de acțiuni UE-RM, Planul de acțiuni privind liberalizarea regimului de vize¹, și incluse în mai mul-

¹ Planul de acțiuni privind liberalizarea regimului de vize, accesibil pe <http://www.gov.md/doc.php?l=ro&id=3397&idc=447>.

te documente naționale². Conform acestor documente, Republica Moldova se angajează să îndeplinească următoarele măsuri:

- adoptarea și implementarea unei legislații antidiscriminare cuprinzătoare, inclusiv prin crearea unui mecanism instituțional adecvat și funcțional;
- ratificarea instrumentelor relevante ale ONU și Consiliului Europei în lupta împotriva discriminării;
- adoptarea și implementarea eficientă a măsurilor Planului național cuprinzător de Acțiuni în domeniul Drepturilor Omului (PNADO), care să considere recomandările specifice ale structurilor ONU, OSCE/ODIHR, Consiliului Europei/ECRI și organizațiilor internaționale pentru drepturile omului;
- combaterea relor tratamente și a impunității în activitatea organelor de drept;
- investigarea tuturor cazurilor de tortură raportate legate de evenimentele din aprilie 2009 și tragerea la răspundere a persoanelor vinovate;
- consolidarea independenței și a autonomiei de funcționare a avocaților parlamentari și a Centrului pentru Drepturile Omului;
- asigurarea respectării accesului la informație, a libertății de exprimare și a libertății mass-mediei.

Evoluțiile recente

Criza politică care a învăluit Republica Moldova la începutul anului 2013 a încetinit evoluțiile reformatoare în diverse domenii, inclusiv în cel al drepturilor omului, care și până acum se limita la îmbunătățirea cadrului legislativ în corespundere cu standardele internaționale și recomandările organizațiilor internaționale pentru drepturile omului. Totuși, în ultima jumătate de an, parlamentul a adoptat un șir de acte normative importante pentru asigurarea drepturilor omului. Printre acestea:

- Legea nr. 40 din 21.03.2013 pentru completarea Codului penal al Republicii Moldova nr. 985-XV din 18 aprilie 2002, prin care a introdus Articolul 180¹, care prevede: „Împiedicarea intenționată a activității mass-mediei sau a jurnalistului, precum și intimidarea mass-mediei sau a jurnalistului pentru critică se pedepsesc cu amendă /.../ cu (sau fără) privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții publice pe un termen de până la 2 ani“, și Articolul 180² – Cenzura –, care prevede: „Denaturarea nejustificată a materialului jurnalistic sau interdicția nejustificată de a răspîndi

² Programul de activitate al guvernului „Integrarea europeană: Libertate, Democrație, Bunăstare“, 2011-2014; Planul de acțiuni privind drepturile omului, 2011-2014.

anumite informații, impusă de către conducerea mass-mediei publice, se pedepsește cu amendă /.../ cu (sau fără) privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de pînă la 5 ani“;

- Legea nr. 43 din 22.03.2013 pentru completarea Codului penal al Republicii Moldova nr. 985-XV din 18 aprilie 2002, prin care a redactat Articolul 107, astfel încît să descurajeze crimele legate de tratamentul inuman și degradant asupra minorilor. Articolele 108 și 109 au fost amendate astfel încît grațierea și împăcarea să nu se aplice persoanelor care au săvîrșit infracțiuni de anumit gen împotriva minorilor;
- Hotărîrea nr. 7 din 15.02.2013 privind constituirea Comisiei speciale pentru selectarea candidaturilor la funcția de membru al Comitetului European pentru Prevenirea Torturii și a Pedepselor sau Tratatelor Inumane sau Degradante. Lista candidaților selectați, cu materialele adiționale, urma să fie prezentată Biroului Adunării Parlamentare a Consiliului Europei pînă pe data de 15 martie 2013;
- Hotărîrea nr. 76 din 25.01.2013 cu privire la modificarea și completarea Regulamentului privind restituirea valorii bunurilor prin achitarea de compensații persoanelor supuse represiunilor politice, precum și achitarea compensației în cazul decesului ca urmare a represiunilor politice.

Centrul pentru Drepturile Omului din Moldova a făcut public Raportul anual privind respectarea drepturilor omului în 2012³. Raportul evidențiază un șir de probleme legate de respectarea unei largi palete a drepturilor omului și conține recomandări adresate autorităților competente pentru ameliorarea situației. De asemenea, Centrul pentru Drepturile Omului din Moldova a făcut public Raportul tematic. „Accesul liber la justiție în Republica Moldova (aspecte din practica examinării petițiilor parvenite în anul 2012)”⁴. Printre constatările raportului se

³ http://www.ombudsman.md/sites/default/files/rapoarte/raport_2012_final1.pdf.

⁴ http://www.ombudsman.md/sites/default/files/rapoarte/accesul_liber_just3.pdf.

menționează că „în anul 2012, în privința Republicii Moldova au fost constatate șase violări ale art. 6 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului“. De asemenea, raportul menționează că „de cele mai multe ori, cetățenii neavînd procedee de contestare a unei hotărîri irevocabile, majoritatea petiționarilor își reafirmă intenția de a apela la CEDO. Conform raportului Curții Europene, pînă la sfîrșitul anului 2012 se aflau 3 256 de cereri pendinte din Republica Moldova. Totodată, se atestă un număr mare de cereri declarate inadmisibile, cereri comunicate guvernului. Cu toate acestea, Republica Moldova rămîne printre primele zece țări din Europa cu cele mai multe cereri depuse la Curte“.

Probleme majore

O problemă persistentă rămîne a fi asigurarea financiară a implementării prevederilor planurilor de acțiuni care vizează domeniul drepturilor omului. Raportul anual privind gradul de implementare a PNADO pentru anul 2012 urma să fie prezentat de către guvern abia în aprilie 2013, de aceea nu se poate stabili cu exactitate în ce măsură acțiunile prevăzute în acest document pentru anul 2012 au fost realizate. În această ordine de idei, informația expusă de către instituțiile responsabile în timpul ședințelor Comisiei pentru implementarea Planului Național de Acțiuni în domeniul Drepturilor Omului pentru 2011-2014 viza problemele legate de realizarea în termen a măsurilor propuse ca urmare a lipsei de resurse financiare⁵.

Reformarea instituției Avocatului parlamentar (Ombudsmanului) întîrzie. Conform PNADO 2011-2014, procesul de modificare a legislației naționale în vederea fortificării instituției Avocatului parlamentar (Ombudsmanului) și consolidării capacității Centrului pentru Drepturile Omului din Moldova (CpDOM) urma să se finalizeze în 2011, însă nici la finele semestrului I al anului 2013 acest obiectiv nu a fost realizat. Măsurile de reformare a CpDOM au fost transferate pentru perioada 2013-2014, iar Ministerul Justiției a elaborat deja un proiect de lege, care a fost examinat de Consiliul Național de Participare (CNP). În același timp, CpDOM a continuat să depună eforturi pentru creșterea gradului de vizibilitate și transparență a Centrului prin luarea de poziții și publicarea unor rapoarte tematice și anuale privind respectarea drepturilor omului.

Persistă problema tragerii la răspundere a celor vinovați de actele de tortură comise în timpul evenimentelor din aprilie 2009. Procuratura Generală

⁵ Vezi ședința Comisiei pentru implementarea Planului Național de Acțiuni în domeniul Drepturilor Omului pentru 2011-2014, din 31.10.2012, <http://www.privesc.eu/Arhiva/13125/Sedinta-Comisiei-pentru-Implementarea-Planului-National-de-Actiuni-in-Domeniul-Drepturilor-Omului--2011-1014->.

a emis, pe 3 aprilie 2013, un comunicat de presă⁶ referitor la starea de fapt privind investigarea infracțiunilor săvârșite pe 7 aprilie 2009 de reprezentanții autorităților publice contra protestatarilor și altor persoane, catalogate ca exces de putere, tortură etc. Potrivit datelor prezentate, au fost înregistrate și examinate, în special de procuratura militară Chișinău și procuratura mun. Chișinău, 108 sesizări cu privire la infracțiuni. În 31 de cazuri, procurorii s-au autosesizat. Din numărul total al plîngerilor: în 71 de cazuri, au fost pornite cauze penale (42 – tortură, 19 – exces de putere sau depășirea atribuțiilor de serviciu, 10 – alte categorii de infracțiuni). Au fost deschise 28 de dosare în privința a 45 de colaboratori ai poliției. La solicitarea procurorilor, au fost suspendați provizoriu din funcție 14 colaboratori ai MAI, iar la moment această măsură procesuală de constrîngere a rămas a fi aplicată în privința a 9 inculpați, deoarece, la contestarea aplicării acesteia, instanțele de judecată au satisfăcut plîngerile a 5 învinuiți. În restul cazurilor, urmărirea penală fie a fost încetată din lipsa elementelor constitutive ale infracțiunilor, fie a fost suspendată pe motiv că nu a fost posibil de stabilit identitatea persoanelor care au acționat ilegal, acestea purtînd cagule. În urma examinării acestor categorii de infracțiuni, instanțele de judecată: au condamnat 14 polițiști; au achitat 20 de polițiști; în privința unui polițist, procesul penal a fost încetat cu tragerea la răspundere contravențională.

Curtea de Apel Chișinău, prin decizia din 11 februarie 2013, după aproape un an de tergiversări, a lăsat în vigoare hotărîrea Consiliului Coordonator al Audiovizualului (CCA), care, pe 5 aprilie 2012, a retras licența de emisie postului de televiziune NIT, afiliat opoziției parlamentare. În aceste circumstanțe, dosarul „NIT vs CCA” a fost contestat la Curtea Supremă de Justiție (CSJ). Tergiversarea inexplicabilă de către Curtea de Apel a examinării dosarului postului de televiziune NIT contra Consiliul Coordonator al Audiovizualului (CCA) ridică semne de întrebare privind calitatea și imparțialitatea actului de justiție îndeplinit de către completul de judecată al Curții de Apel. Examinarea de aproape un an al dosarului NIT vine în contradicție cu angajamentele Republicii Moldova privind respectarea Convenției europene pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale și a Pactului internațional cu privire la drepturile civile și politice, adoptat la 16 decembrie 1989 la New York, care consacră dreptul la un proces echitabil, desfășurat în limitele unui termen rezonabil.

Problema transparenței proprietății în mass-media și limitării concentrării proprietății în mass-media a rămas nesoluționată. Crearea, în luna octombrie

⁶ <http://www.procuratura.md/md/com/1211/1/5141/>.

2012, de către guvern a unui grup de lucru în probleme financiare, care urma să elaboreze pînă în luna decembrie 2012 un proiect de lege ce ar interzice participarea persoanelor juridice și fizice, înregistrate în zonele *off-shore*, în capitalul social al instituțiilor financiare, întreprinderilor, organizațiilor de importanță strategică din Republica Moldova și al instituțiilor mass-media, nu a avut finalitatea scontată. Problema concentrării proprietății mijloacelor media are impact asupra polarizării opiniei publice⁷, utilizării mass-mediei în războaiele politice purtate de proprietari. În consecință, ratingul libertății presei în Republica Moldova cunoaște un recul⁸.

Concluzionînd, se poate afirma că Republica Moldova și-a încetinit avansarea în procesul de armonizare a cadrului legislativ național în domeniul drepturilor omului cu cel al UE. Principalele realizări se referă la modificarea Codului penal pentru a descuraja cenzura în mass-media și crimele împotriva minorilor. Îmbunătățirea cadrului legislativ privind protecția drepturilor omului rămîne a fi o tendință clar profilată de mai mult timp și este impulsionată preponderent din exterior pentru conformarea Republicii Moldova cu angajamentele asumate pe plan internațional. În consecință, adecvarea cadrului legislativ la standardele internaționale nu este urmată întotdeauna de crearea unor mecanisme eficiente de protecție a drepturilor omului, iar fortificarea mecanismelor existente nu este percepută drept o prioritate. Mass-media este un domeniu de referință în ceea ce privește demonstrarea faptului că libertatea presei și a exprimării depinde mai mult de interesele politice ale proprietarilor decît de îmbunătățirea cadrului legal.

2. Reforma sectorului de justiție

Evoluții recente

În cadrul ședinței Consiliul național pentru reforma organelor de ocrotire a normelor de drept, ministrul Justiției, Oleg Efrim, a prezentat primul „Raport anual general cu privire la implementarea Strategiei de reformă a sectorului justiției (SRSJ)“, menționînd că procesul de implementare a reformei în sector se desfășoară cu succes. Potrivit ministrului, către începutul anului 2013, au fost realizate în totalitate 56% din acțiunile preconizate, nerealizate pe deplin – doar 13%, restul acțiunilor fiind în proces de realizare. Printre succesele importante au fost menționate: adoptarea a două importante proiecte de legi din domeniul organizării și funcționării sistemului judecătoresc; perfecționarea cadrului legal

⁷ <http://moldnews.md/rom/news/57362>.

⁸ <http://en.rsf.org/press-freedom-index-2013,1054.html>.

privind activitatea poliției și a carabinierilor; elaborarea Strategiei de reformare a Centrului pentru Combaterea Crimelor Economice și Corupției; elaborarea proiectului de lege cu privire la Comisia Națională de Integritate; efectuarea studiilor privind: optimizarea activității Centrului pentru Drepturile Omului și a mecanismului național de prevenire a torturii; activitatea avocaților parlamentari și a Centrului pentru Drepturile Omului etc.

Cea mai recentă realizare a Ministerului Justiției a fost elaborarea unui proiect nou al Legii cu privire la mediere. Potrivit Ministerului Justiției, dezvoltarea unui mecanism eficient de soluționare amiabilă a litigiilor este indispensabilă în procesul de edificare a unui sistem judiciar modern, care să ofere cetățenilor acces nestingherit la justiție, contribuind totodată la diminuarea sarcinii ce revine în prezent instanțelor de judecată, la accelerarea soluționării cauzelor și, în final, la creșterea încrederii în actul justiției. Proiectul stabilește:

- condiții suplimentare pentru dobândirea calității de mediere, precum și de suspendare sau retragere a acesteia;
- statut de organ de importanță publică pentru Consiliul de mediere, care va avea personalitate juridică și în componența căruia vor intra, pe lângă mediatori, reprezentanți ai tuturor profesiilor juridice – judecători, anchetatori, avocați, profesori etc.;
- delimitarea posibilității exercitării activității de mediere în bază de remunerare sau pe principii de voluntariat, ultima opțiune urmînd a fi dezvoltată prioritar în cazul litigiilor comunitare, unde membrii societății civile, cetățenii, persoanele de încredere vor avea posibilitatea de a media conflictele minore dintre locuitorii unei localități;
- un capitol separat, dedicat reglementării aspectelor ce țin de medierea cauzelor civile și comerciale. Organele centrale de specialitate ale administrației publice, organele de autoadministrare a sistemului judecătoresc și sistemul organelor de urmărire penală vor deveni direct responsabile pentru implementarea și promovarea politicilor în domeniul medierii.

În aceeași context, Ministerul Justiției a început elaborarea unui nou sistem informațional destinat executorilor judecătorești. Sistemul informațional va fi realizat după modelul celor care funcționează în statele baltice, unde formează o bază centralizată de evidență a dosarelor de procedură executorie și de acces la registrele electronice existente. În acest fel, vor fi soluționate mai multe probleme ce țin de accesul executorilor judecătorești la bazele de date, interpelarea acestor baze, crearea și întreținerea arhivei actelor executorii, trasabilitatea acestora, fluxurile de informații difuzate pe hîrtie și comunicarea lentă. Inițiativa Ministerului Justiției este susținută de Fundația Konrad Adenauer în

cadrul proiectului „Statul de Drept în Europa de Sud-Est“. Pentru asigurarea financiară a reformei, guvernul a adoptat Hotărîrea nr. 82 din 29.01.2013 pentru inițierea negocierilor asupra proiectului Acordului de finanțare dintre Guvernul Republicii Moldova și Uniunea Europeană privind Programul de suport al reformei justiției.

În cadrul cooperării cu organizațiile societății civile, ministrul Justiției a decis semnarea unui acord de colaborare cu trei organizații neguvernamentale, posesoare de expertiză în domeniul sectorului de justiție, în elaborarea și prezentarea a șapte studii prevăzute de Strategia de Reformă în Sectorul Justiției. Studiile vor viza „instrumentele de prevenire a imixtiunii în activitatea de înfăptuire a justiției și de prevenire a comportamentului corupțional, testarea benevolă la poligraf a angajaților din sectorul justiției, criteriile și procedurile de selecție, numire, promovare și asigurare a imunității generale a procurorilor, răspunderea și integritatea profesională a procurorilor, oportunitatea dislocării instanțelor judecătorești și asigurarea eficientă a resurselor existente, oportunitatea specializării judecătorilor pe cauze specifice și determinarea necesităților de personal ale organelor procuraturii“. În același cadru de cooperare cu societatea civilă, Ministerul Justiției a adresat un apel tuturor subiecților interesați în procesul de elaborare a amendamentelor la cadrul normativ din domeniul executării hotărîrilor judecătorești pentru ca aceștia să intervină prin prezentarea sugestiilor și propunerilor în acest sens. Elaborarea unui nou pachet de modificări ale cadrului normativ din domeniul executării hotărîrilor judecătorești vine în contextul Domeniului de intervenție specifică 3.3.1 din Planul de acțiuni pentru implementarea Strategiei de Reformă a Sectorului de Justiție pentru anii 2011-2016 și care are ca scop înlăturarea deficiențelor existente în procesul de executare a hotărîrilor judecătorești, eficientizarea procedurilor inițiate și derulate de către executorul judecătoresc.

Probleme majore

- Sistemul justiției rămîne a fi perceput drept corupt și cu un nivel redus de încredere. Sondajele de opinie atestă că nivelul de încredere socială în justiție a scăzut și a atins cele mai joase cote din ultimii 10 ani⁹.
- Declarațiile de avere și venituri ale unor magistrați au determinat presa să verifice veridicitatea acestora, în consecință fiind constate discrepanțe vizibile¹⁰. În această ordine de idei, Ministerul Justiției a contestat la

⁹ Sondajul BOP (aprilie 2013) a înregistrat cel mai mic procent de încredere în justiție (12,7%) din ultimii zece ani; în comparație cu luna mai 2012, încrederea în justiție a scăzut aproape de două ori.

¹⁰ Ziarul de Gardă, <http://www.zdg.md/>.

Consiliul Superior al Magistraturii hotărârea Colegiului disciplinar, care l-a sancționat pe judecător doar cu un avertisment pentru emiterea unei încheieri de executare, prin care a transmis în proprietate altui judecător un teren fără avizul Consiliului municipal Chișinău. Ministrul Justiției consideră că această sancțiune este prea blândă în comparație cu abaterile disciplinare comise și că astfel de acțiuni prejudiciază autoritatea puterii judecătorești, prestigiul profesiei, provocând îndoieli cu privire la imparțialitatea și obiectivitatea justiției.

- Reforma Procuraturii se desfășoară foarte lent și această situație este considerată o piedică în reforma generală a justiției.
- Procesul general de implementare a reformei justiției rămîne slab coordonat/corelat. Or, Consiliul național pentru reforma organelor de drept și-a început activitatea târziu și în manieră formală¹¹. Rezultatele prezentate în „Raportul trimestrial nr. 1 de monitorizare a implementării Strategiei de Reformă în sectorul justiției“, realizat de PROMOLEX și AGER, contrastează puternic cu rezultatele raportate de ministrul Justiției în cadrul ședinței Consiliul național pentru reforma organelor de ocrotire a normelor de drept. De fapt, multe dintre acțiunile prevăzute în Planul de implementare a Strategiei de reformă a justiției rămîn nerealizate, atît pentru perioada semestrului I a anului 2013, cît și pentru perioada anterioară¹². Printre impedimente, Ministerul Justiției a menționat insuficiența de fonduri materiale și de resurse calificate, întârzieri și inacțiuni, rezistența unor actori ai sectorului justiției față de reformele inițiate etc. Totodată, Ministerul Justiției a remarcat majorarea semnificativă, cu 60% în anul 2013, a bugetului alocat activității și dezvoltării sectorului justiției, comparativ cu 2012. În plus, pentru realizarea reformei, pînă în 2016, se preconizează un suport financiar de 60 de milioane de euro din partea Uniunii Europene.
- Neînțelegerile dintre Ministerul Justiției (MJ) și Consiliul Superior al Magistraturii (CSM) au ieșit la iveală prin atitudinile acestora față de reforma sectorului justiției. În acest sens, Ministerul Justiției a organizat, pe 1 februarie 2013, o sesiune de dezbateri publice pe marginea pachetului de inițiative legislative privind măsurile de combatere a corupției,

¹¹ Regulamentul limitează activitatea Consiliului doar la acțiuni de audiere și monitorizare, fără posibilități de intervenție și impulsioneare a implementării reformelor; la singura ședință din anul 2012, Consiliul a audiat informații generale, fără a stabili priorități și acțiuni importante.

¹² Raportul trimestrial nr. 1 de monitorizare a implementării Strategiei de reformă în sectorul justiției, Promolex & AGER, <http://www.promolex.md/index.php?module=news&item=1226>.

precum și proiectul unei noi Legi privind testarea integrității profesionale a actorilor din sistemul justiției. MJ și-a exprimat îngrijorarea față de faptul că singurul aviz negativ din cele recepționate a fost formulat de CSM, care, potrivit MJ, respinge integral inițiativele anticorupție ale Ministerului Justiției. Opunerea CSM inițiativelor MJ a avut la bază invocarea prevederilor Convenției Europene a Drepturilor Omului, precum și normele legale referitoare la statutul judecătorului, care, potrivit membrilor CSM, diferă total de statutul altor persoane ce cad sub incidența acestei legi. MJ subliniază că opinia CSM este în contradicție cu opinia unor instanțe de judecată, de aceea MJ consideră poziția CSM „drept nejustificată, lipsită de argumente și care, în lipsa unor soluții alternative, face dovada rezistenței pe care unii reprezentanți ai sistemului judecătoresc o opun oricăror reforme în acest domeniu“. Normele incluse în pachetul de inițiative al MJ au fost apreciate pozitiv de către experții Consiliului Europei.

3. Combaterea corupției

Evoluții recente

Corupția politică este unul dintre flagelurile cu care se confruntă Republica Moldova. Practic toate campaniile electorale sunt însoțite de acuzații reciproce ale concurenților electorali privind cumpărarea voturilor alegătorilor. Pentru a combate acest fenomen, parlamentul a adoptat Legea nr. 53 din 29.03.2013 pentru modificarea Articolului 181¹ din Codul penal al Republicii Moldova nr. 985-XV din 18 aprilie 2002, prin care a introdus pedepse pentru „coruperea alegătorilor“. De asemenea, s-a specificat ce se admite să se ofere alegătorilor de către concurenții electorali – „materiale și obiecte de agitație electorală, achitate din fondul electoral, ce poartă numele și prenumele candidatului, respectiv denumirea partidului politic, semne sau simboluri ale concurenților electorali, precum: afișe, pliante, cărți poștale, calendare, caiete, ilustrate, pixuri, brichete, cutii de chibrituri, insigne, ecusoane, CD-uri, DVD-uri, suporturi de stocare USB, fanioane, steaguri, cărți, pungi, tricouri, chipiuri, eșarfe, fulare, a căror valoare pentru o unitate nu depășește două unități convenționale“.

În aceeași ordine de idei, Ministerul Justiției a finalizat și expediat guvernului spre aprobare proiectul Legii pentru modificarea și completarea unor acte legislative ce privesc finanțarea partidelor din Moldova. Scopul acestuia este instituirea unui sistem eficient de monitorizare și control al finanțării formațiunilor politice din Moldova. Proiectul a fost elaborat de un grup de lucru creat de Comisia Electorală Centrală, în conformitate cu Planul de acțiuni pentru implementarea Strategiei naționale anticorupție (2011-2015). Prevederile aces-

tuia reglementează noi condiții de finanțare – din bugetul de stat – a partidelor, precum și modul de utilizare a acestor surse.

Un alt fenomen negativ, generator de corupție, identificat drept „manipularea evenimentelor”, a fost în atenția parlamentului, care a adoptat Legea nr. 38 din 21.03.2013 pentru modificarea și completarea unor acte legislative prin care a introdus modificări în Codul penal al Republicii Moldova nr. 985-XV din 18 aprilie 2002. Articolul 242¹, referitor la „manipularea unui eveniment”, prevede pedeapsa pentru „încurajarea, influențarea sau instruirea unui participant la un eveniment sportiv sau la un eveniment de pariat să întreprindă acțiuni care ar produce un efect viciat asupra evenimentului respectiv, cu scopul de a obține bunuri, servicii, privilegii sau avantaje sub orice formă, care nu i se cuvin, pentru sine sau pentru o altă persoană”, iar Articolul 242², referitor la „pariurile aranjate” – pedeapsa pentru „parierea pe un eveniment sportiv sau pe un alt eveniment de pariat, fie informarea altor persoane despre existența unei înțelegeri în privința trucerii acelui eveniment în intenția de a le determina să participe la pariul respectiv, săvârșită de către o persoană care cunoaște cu certitudine despre existența unei înțelegeri privind trucarea acelui eveniment”.

În definitiv, un fenomen de rezonanță pentru societatea moldovenească este modalitatea în care înalții demnitari își declară averile și conflictele de interese. O problemă majoră în acest sens este credibilitatea Comisie Naționale de Integritate (CNI), membrii căreia au fost numiți în urma unor înțelegeri dintre forțele politice reprezentate în parlament, iar directorul instituției a ajuns în vizorul mass-mediei pentru presupusa evitare de a-și declara proprietățile. Pentru a potoli spiritele și a reface credibilitatea CNI, parlamentul a adoptat Hotărârea nr. 54 din 29.03.2013 asupra Raportului Comisiei speciale de control al declarațiilor cu privire la venituri și proprietate ale președintelui și membrilor Comisiei Naționale de Integritate privind rezultatele controlului efectuat. În raport s-a constatat lipsa unor incompatibilități și restricții impuse persoanelor care exercită funcții de demnitate publică potrivit Legii nr. 16 din 15 februarie 2008 cu privire la conflictul de interese. A fost constatată existența unor deficiențe de completare a declarațiilor de către declaranți, precum și de aplicare a procedurii de conlucrare cu instituțiile și autoritățile publice competente. În mare parte, deficiențele constatate se datorează interpretării diferite a legislației în vigoare, lipsei unor acte normative privind modul de aplicare a prevederilor acesteia.

Reforma CNA

Reforma Centrul Național Anticorupție (CNA), începută în 2012, a fost continuată și în prima jumătate a anului curent. Parlamentul a adoptat Legea nr. 49 din 22.03.2013 pentru modificarea și completarea unor acte legislative, prin care

a amendat Legea nr. 1104-XV din 6 iunie 2002 cu privire la Centrul Național Anticorupție (CNA), făcând precizări la modul de finanțare și asigurare tehnico-materială a CNA, precum și la Legea nr. 355-XVI din 23 decembrie 2005 cu privire la sistemul de salarizare în sectorul bugetar, prin care a schimbat retribuirea angajaților CNA și cuantumul sporului lunar pentru ofițeri. Între timp, CNA a finalizat perioada de evaluare a angajaților CCCEC, demarată pe 20 noiembrie 2012. Din 509 persoane, 336 au fost reangajate în diferite funcții. După reforma instituției, CNA urmează să aibă, în total, 350 de angajați. Pentru testarea ofițerilor CNA cu poligraful, au fost instruiți șase ofițeri, dintre care doi reprezentanți ai Centrului Național Anticorupție, trei – ai Ministerului Afacerilor Interne și unul al Serviciului Informații și Securitate. Instruirea a fost efectuată timp de două săptămâni, de un expert american, conținând atât cursuri teoretice, cât și ore practice privind utilizarea echipamentului¹³.

A urmat selectarea, prin concurs public, a șefilor direcțiilor teritoriale Nord și Sud ale CNA, din nouă competitori înscriși pentru participarea la concurs. Selectarea a fost efectuată de o comisie de concurs, compusă din nouă membri – cinci reprezentanți ai Centrului și patru din partea societății civile. Apoi, CNA a selectat prin concurs candidații la ocuparea funcțiilor vacante din cadrul subdiviziunilor aparatului central – funcțiile de șef al Serviciului cooperare internațională și relații publice; inspector principal al Direcției legislație și expertiză; expert judiciar al Secției expertize judiciare și specialist principal al Secției evidență contabilă, retribuirea muncii și pensionare.

Probleme majore

Menținerea influențelor politice și de grup asupra instituțiilor publice și a organelor de drept favorizează persistența manifestărilor corupționale, acestea fiind stimulate și de percepția de impunitate generată prin acoperirea politică aplicabilă pe verticală și orizontală. Din aceste considerente, orice activitate a instituțiilor de ocrotire a normelor de drept sunt privite prin prisma controlului politic din partea forțelor politice rivale și sunt adesea calificate ca răzbunări și achitări de conturi. De exemplu, CNA a pornit urmărirea penală împotriva mai multor demnitari: ministrul Sănătății (pentru depășirea atribuțiilor de serviciu, săvârșite de către o persoană cu funcție de demnitate publică, ca urmare a examinării procesului penal pe faptul instituirii ipotecii asupra bunurilor imobile

¹³ Potrivit art. 13 al Legii cu privire la CNA, „pentru a fi angajat în cadrul Centrului, candidatul trebuie să fie supus unei testări a aptitudinilor psihologice, dar și unei testări a comportamentului supus (poligraf) în conformitate cu prevederile Legii nr. 269-XVI din 12 decembrie 2008“.

care aparțin instituției medico-sanitare publice Spitalul Clinic Republican); ministrul Culturii (pentru depășirea atribuțiilor de serviciu); directorul Inspectoratului Fiscal Principal de Stat (pentru comiterea mai multor infracțiuni, cum ar fi corupere pasivă, abuz în serviciu și încălcarea inviolabilității vieții private); viceministrul Transporturilor (pentru abuzul de serviciu – folosirea situației de serviciu pentru a promova o companie gestionată de una dintre rudele sale apropiate, care a fost desemnată câștigătoare a licitațiilor publice privind efectuarea lucrărilor de reparație a unor tronsoane de drum).

Dat fiind faptul că majoritatea demnitarilor vizați de CNA fac parte dintr-un anumit partid politic, directorul CNA s-a văzut nevoit să explice că anchetele implică politicieni din toate partidele. Numai că directorul CNA nu prea a fost crezut de reprezentanții mass-mediei, care formează opinia publică, deoarece în toiuul unui scandal politic, de reglări de conturi între reprezentanții AIE, ca urmare a *vînătorii domnești*, CNA, împreună cu procurorii, au desfășurat paisprezece percheziții, inclusiv în incinta guvernului, la Inspectoratul Fiscal Principal de Stat. Acțiunile au avut loc în cadrul unor dosare penale deschise pe motiv de comitere a mai multor abuzuri și acte de corupere de către înalți funcționari de stat. Aceste acțiuni însă au fost destul de favorabil pentru formațiunea care îl promovase pe directorul CNA, când acesta și-a obținut primul mandat în funcția respectivă. În urma percheziției efectuate de procurori în biroul de serviciu al secretarului general adjunct al Cancelariei de Stat, au fost depistate și ridicate sume importante de bani, ca urmare fiind pornită o investigație penală. Pînă la urmă, rezultatele descinderii CNA la guvern au fost folosite drept argumente pentru votarea moțiunii de cenzură împotriva guvernului Filat.

Din cele menționate mai sus, rezultă un șir de neajunsuri în activitatea organelor de combatere a corupției:

- Activitatea CNA a fost calificată de către politicieni, inclusiv de către premierul Vlad Filat și fracțiunea parlamentară a partidului pe care-l conduce – PLDM –, drept una părtinitoare, selectivă. În consecință, directorul CNA, Viorel Chetraru, a organizat un briefing în cadrul căruia a anunțat că „un partid vrea să dea vot de neîncredere activității instituției /.../ ca urmare a faptului că mai mulți reprezentanți ai acestui partid sunt anchetați pentru fapte de corupție – este un semnal bun pentru instituție, care ne dă curaj și încredere să mergem pînă la capăt. Ei pot să mă demită pe mine, pot să-i demită pe alți colegi din CNA, pot chiar să desființeze instituția, să o distrugă pur și simplu, dar nu pot să distrugă probele care sunt în aceste dosare, nu pot să distrugă faptele care s-au comis deja, pentru că asta ar însemna să distrugă însăși ideea de luptă împotriva corupției“.

- Implicare factorului politic împiedică funcționarea normală a CNA. În pofida unor prevederi clare, prescrise în legislație, care stabilesc modalitatea de desemnare și numire a vicedirectorilor în funcție, timp de mai multe luni, după înaintarea candidaturilor parlamentului, numirile au fost blocate¹⁴. „Mai mult, după încheierea reformei instituției, o fracțiune parlamentară a venit cu revizuirea modalității de numire a vicedirectorilor, motivul fiind legat de bănueli de afiliere politică a conducerii și necesitatea echilibrării situației. Se propune ca vicedirectorii să fie numiți de parlament după organizarea unui concurs de selectare, și nu de directorul instituției, care a fost selectat prin concurs și care oricum este învinuit de afiliere politică. Conducerea CNA acceptă ca vicedirectorii să fie selectați prin concurs, dar precizează că „în mod obiectiv, cel mai bine ar fi ca acest concurs să fie organizat nu de către politicieni, nu de către parlament. Concursul trebuie să fie organizat și desfășurat de către profesioniști care vin din domeniu /.../, ar fi cel mai indicat ca acest concurs să fie organizat de o comisie în a cărei componență să intre procurori, judecători, polițiști, oameni din mediul academic, din societatea civilă, cei care cunosc foarte bine domeniul în cauză și cei care au calitățile și aptitudinile corespunzătoare pentru a desemna o persoană în cadrul unui concurs. Fiindcă în situația organizării concursului de către parlament nu poate fi vorba despre obiectivitate, întrucât politicienii aleg prin prismă politică viitorul candidat“.
- CNA se confruntă cu o mare doză de neîncredere atunci când instituția intervine, pe un domeniu sau altul, acțiunea fiind tratată ca răzbunare, răfuială politică sau încercare de a intimida anumiți exponenți ai anumitor formațiuni politice.
- Deoarece întârzie numirea vicedirectorului CNA pentru activitatea de prevenire a corupției, se tergiversează munca de analiză și prevenire, situație care împiedică identificarea la timp a riscurilor.
- În procesul implementării activităților prevăzute de strategia de reformă a instituției, CNA se confruntă cu o anumită rezistență din partea colaboratorilor¹⁵.
- Neîncrederea în CNA și în activitatea directorului instituției are la bază faptul că anterior acesta din urmă afirma public că pînă la reforma din 2012 a deținut funcția în urma partajărilor politice dintre partidele coaliției de guvernare, fiind adesea supus presiunilor politice. În plus, în presă au apărut imagini cu proprietățile imobiliare ale directorului CNA,

¹⁴ <http://www.europalibera.org/content/article/24895877.html>.

¹⁵ <http://www.kommersant.md/node/13278>.

costul cărora depășește cu mult salariul cumulativ pentru întreaga perioadă de activitate. Explicațiile directorului CNA se rezumă la faptul că proprietățile aparțin familiei, iar soția sa a activat constant în domeniul afacerilor private¹⁶.

- Neîncrederea în CNA este alimentată și de presupunerile că scurgerea de informații calificate drept probe are loc anume de la această instituție. Este cazul apariției în presă a înregistrărilor audio și stenogramelor unor interceptări telefonice, probe din dosarul directorului Inspectoratului Fiscal Principal de Stat. Conducerea CNA recunoaște că aceste scurgeri afectează imaginea instituției și că cei care au pus la cale fapta au avut drept scop devalorizarea probelor și blocarea anchetelor în cauză.
- Impactul evenimentelor recente este amplificat de faima proastă pe care și-a câpătat-o CNA anterior, atunci când a pornit dosare penale pe cazuri care au fost, în ultima instanță, câștigate la CEDO¹⁷.

În concluzie, am putea menționa că lupta împotriva corupției are două aspecte distincte – unul este legat de reforma cadrului legal și instituțional, care reprezintă un progres semnificativ, iar al doilea aspect se referă, ca de obicei, la implementarea prevederilor respective. În acest context, merită menționat faptul că politicienii realizează reforme fiind marcați de păcatul duplicității. Astfel zis, reformele se realizează fiindcă sînt prevăzute de documentele convenite cu partenerii europeni ai Republicii Moldova. Astfel, reformele se fac pentru a bifa că s-au făcut exact așa cum prevăd planurile de acțiuni. Partea ascunsă a problemei însă constă în faptul că aceste reforme nu trebuie să atingă interesele imediate ale guvernanților. De exemplu, parlamentarii din alianța de guvernare au reacționat foarte bolnăvicios la criticile mass-mediei privind modalitatea de selectare prin concurs a directorului CNA, afirmînd că este una potrivită. După incidentul legat de descinderea, la 15 februarie 2013, a ofițerilor CNA cu controale la guvern, aceiași deputați afirmău însă că concursul de selectare a directorului CNA a fost o simplă simulare și că acesta din urmă a rămas afiliat partidului căruia CNA i-a revenit în cadrul partajării politice a instituțiilor care, potrivit legislației și hotărîrilor Curții Constituționale, nu trebui să fie supuse influențelor politice. În consecință, atunci când politicienii se ceartă, apoi se împacă, sunt supuse presiunilor instituțiile care nu trebuie să fie atinse de jocurile politice. Ultimul exemplu, de asemenea, se referă la CNA. Înțelegerea dintre fostele componente ale AIE de a reface alianța a avut printre condiționări consolidarea

¹⁶ <http://www.timpul.md/articol/viorel-chetraru-directorul-centrului-naional-anti-corupcie-percheziile-i-reinerea-lui-vicol-urmau-sa-fie-efectuate-cu-o-zi-mai-devreme-41253.html?action=print>.

¹⁷ <http://www.allmoldova.com/ro/int/interview/bogdan-zumbreanu-260313.html>.

statutului inamovibil al directorului CNA, lucru realizat prin intermediul modificărilor legislative. După prăbușirea înțelegerilor însă, prăbușire cauzată de hotărârea Curții Constituționale din 22 aprilie 2013, partenerii dezamăgiți au cerut imediat scoaterea CNA de sub control parlamentar și trecerea în competența executivului, lucru realizat, de asemenea, prin modificări legislative, cu suportul opoziției. Acestea sunt cele mai elocvente exemple referitoare la modalitatea de realizare a reformelor, calitatea legilor reformatoare, respectarea transparenței decizionale, stabilitatea legislativă pentru funcționarea instituțiilor, stabilitatea și inamovibilitatea conducătorilor instituțiilor respective.

II. ÎNCHEIEREA NEGOCIERILOR PRIVIND ACORDUL DE ASOCIERE REPUBLICA MOLDOVA-UNIUNEA EUROPEANĂ

Cristian Untilă

Începînd cu 1998, cînd Parlamentul Republicii Moldova a ratificat Acordul de Parteneriat și Cooperare (APC) cu Uniunea Europeană, semnat în 1994, relațiile bilaterale dintre cele două părți au fost și rămîn reglementate de acest document. Planul de Acțiuni UE-R. Moldova (PAUERM), semnat în 2005, a fost un document instrumental pentru implementarea prevederilor APC, dar care a luat în considerație noua strategie a UE, elaborată în 2002 și lansată oficial în 2004 – Politica Europeană de Vecinătate (PEV). Republica Moldova a devenit o țară parteneră a Uniunii Europene în cadrul PEV. Anume în contextul PEV, în anul 2005 a și fost semnat PAUERM, pentru o perioadă de trei ani. Formal, perioada pentru care a fost semnat PAUERM a expirat în 2008, acesta însă mai rămîne relevant în măsura în care pînă în anul 2013 UE va direcționa, pe baza prevederilor PAUERM, asistența sa acordată Moldovei.

Dialogul politic dintre Moldova și UE a evoluat constant după semnarea PAUERM și după expirarea termenului acestuia, dezvoltîndu-se pe multiple planuri. În octombrie 2005, a fost deschisă Delegația Comisiei Europene în Moldova, iar UE a început să participe la negocierile în problema transnistreană (în formatul „5+2”). În decembrie 2005, a fost instituită Misiunea UE de Asistență la Frontieră în Moldova și Ucraina (EUBAM), mandatul căreia a fost extins în repetate rînduri.

Republica Moldova a subscris de cele mai multe ori declarațiilor UE în domeniul Politicii Externe și de Securitate Comună PESC. În pofida faptului că multe dintre declarațiile UE în domeniul PESC vizau subiecte de minim in-

teres pentru agenda de politică externă a Moldovei, semnarea acestor declarații de către Moldova i-a adus un spor de credibilitate¹.

Un alt domeniu important în care au avut loc progrese este cel al regimului de călătorii reciproce ale cetățenilor ambelor părți. Mai întâi, Moldova a anulat pentru cetățenii UE obligativitatea deținerii, începînd cu 1 ianuarie 2007, de vize de intrare pe teritoriul său. Ulterior, UE a inaugurat, pe 25 aprilie 2007, în incinta Ambasadei Ungariei la Chișinău, Centrul Comun de Vize (CCV). Este primul centru de acest fel pus pe operabilitate de UE, unde cetățenii moldoveni pot solicita vize pentru mai multe state europene care nu au reprezentanțe diplomatice în Republica Moldova. Primele țări care au făcut parte din CCV au fost Austria, Slovenia și Letonia. Ulterior, în cadrul CCV au intrat Danemarca și Estonia, apoi Belgia, Croația, Grecia, Elveția, Finlanda, Luxemburg, Norvegia, Slovacia, Suedia, Olanda. UE a invitat Moldova să negocieze acorduri privind facilitarea eliberării vizelor și readmisia persoanelor cu ședere ilegală. Documentele au fost semnate pe 10 octombrie 2007, la Bruxelles, și au intrat în vigoare din 1 ianuarie 2008, punînd astfel bazele extinderii pe viitor a cooperării în acest domeniu.

Spre sfîrșitul perioadei prevăzute inițial pentru implementarea PAUERM, diplomația de la Chișinău și-a sporit eforturile orientate spre a lărgi cercul de prieteni ai Moldovei și de a convinge statele UE mai puțin receptive la doleanțele Moldovei să dea curs unei relații calitative noi după februarie 2008. În acest efort al diplomației de la Chișinău s-a înscris organizarea unui șir de reuniuni la nivelul instituțiilor UE și cel al statelor membre ale UE, în cadrul cărora Moldova și-a făcut cunoscut punctul de vedere cu privire la relațiile viitoare cu UE. Dacă inițial Moldova lăsa să se înțeleagă că este interesată să încheie, în urma realizării PAUEM, un Acord de asociere cu UE, atunci începînd cu luna august 2007, poziția sa în privința relațiilor viitoare cu UE a început a fi formulată în termenii ancorării progresive în spațiul celor patru libertăți de circulație ale UE.

Pe 20 martie 2009, Consiliul European de la Bruxelles a adoptat o declarație privind Parteneriatul Estic, care stabilește obiectivele, principiile și prioritățile de acțiune ale noii inițiative europene. Potrivit declarației, noua inițiativă urmărește dezvoltarea unor relații mai strînse dintre UE și partenerii săi estici – Armenia, Azerbaidjan, Belarus, Georgia, Republica Moldova și Ucraina –, prin acordarea perspectivei de asociere politică și integrare economică cu UE. Cooperarea dintre UE și țările partenere va fi guvernată de principiile implicării comune, diferențierii și condiționalității și va avea la bază valori ca democrația,

¹ Moldova a manifestat o atitudine selectivă față de declarațiile UE în domeniul PESC și a evitat să subscrie unor declarații de principiu.

statul de drept, respectarea drepturilor omului, precum și principiile economiei de piață, dezvoltării durabile și buneii guvernări. Parteneriatul va acorda un suport financiar de 600 de milioane de euro pînă în 2013 în cadrul a patru platforme de cooperare în domeniul democrației, buneii guvernări și stabilității, integrării economice și a convergenței cu politicile UE, securității energetice și a contactelor între oameni. Potrivit Consiliului Europei, semnarea unor noi acorduri de asociere cu UE, care ar include acorduri de liber schimb consolidate și globale, se va face cu partenerii care au înregistrat suficiente progrese în direcția respectării principiilor economiei de piață și a valorilor democratice și care sînt dispuși și capabili să respecte angajamentele prevăzute în acorduri².

După evenimentele din 7 aprilie 2009, relațiile dintre Republica Moldova și UE s-au răcit. Chișinăul a adresat mai multe apeluri către Bruxelles, invîtînd Uniunea Europeană să modereze negocierile moldo-române. Pe 16 iulie 2009 a fost făcută publică o declarație a Guvernului Republicii Moldova, în care se reiterează acuzațiile la adresa României privind implicarea în treburile interne ale Moldovei și se repetă solicitarea către UE de a interveni pentru „a normaliza relațiile Republicii Moldova cu România”³. Consiliul Miniștrilor Afacerilor Externe ai UE (GACRE), reunit la Luxemburg pe 15 iunie 2009, a adoptat concluziile sale privind R. Moldova, prin care UE își reiterea angajamentul puternic în consolidarea de mai departe a relațiilor cu RM. Astfel, UE s-a arătat disponibilă să acorde sprijin R. Moldova în continuarea reformelor politice și economice, o atenție specială urmînd să fie acordată democrației și statului de drept, inclusiv prin lansarea unui „pachet comprehensiv” de acțiuni în acest sens. Totodată, Consiliul s-a arătat preocupat de abuzurile în domeniul drepturilor omului, care au avut loc după alegerile parlamentare din 5 aprilie 2009, și de înrăutățirea libertății de expresie și libertății mass-mediei, cerînd realizarea unor investigații imparțiale și eficiente asupra violării drepturilor omului, precum și a evenimentelor din 7 aprilie, în comun cu societatea civilă și experți internaționali. Consiliul a anunțat și despre adoptarea mandatului de negocieri pentru viitorul Acord dintre Republica Moldova și UE, care, prin caracterul său amplu, va depăși cadrul actualului Acord de Parteneriat și Cooperare. Potrivit Consiliului, negocierile vor începe cînd circumstanțele vor per-

² Pe 27.02.2009, Președintele Republicii Moldova, Vladimir Voronin, a declarat într-un interviu acordat ziarului rus „Kommersant” că participarea Republicii Moldova în Parteneriatul Estic doar va dezavantaja Moldova, pentru că o plasează într-un grup de state mai puțin avansate în procesul de integrare europeană, ca Azerbaidjanul sau Belarus, comparînd Parteneriatul Estic cu un CSI-2, <http://kommersant.ru/doc.aspx?DocsID=1126593>.

³ Declarația Guvernului R. Moldova, <http://www.mfa.gov.md/noutati/474114/>.

Acordul de Asociere Moldova-UE

mite acest lucru, însă abia după ce Republica Moldova va asigura un tratament egal tuturor cetățenilor UE și va respecta principiul relațiilor de bună vecinătate. Totodată, Consiliul a subliniat necesitatea unui dialog politic constructiv în situația politică existentă în Republica Moldova și a îndemnat autoritățile moldovenești să asigure desfășurarea liberă și corectă a alegerilor parlamentare anticipate, inclusiv prin cooperarea cu OSCE/ODIHR și cu Comisia de la Veneția a Consiliului Europei.

Procesul de resuscitare a relațiilor bilaterale moldo-comunitare, început în luna septembrie 2009, după intrarea în funcție a guvernului Alianței pentru Integrarea Europeană (AIE) și vizita prim-ministrului la Bruxelles, a continuat într-un ritm accelerat. Acțiuni concrete au fost întreprinse atât de autoritățile moldovenești, cât și de oficialitățile de la Bruxelles. O realizare majoră a dialogului politic dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană a fost obținerea acordului UE de a lansa negocierile asupra noului acord (Acordului de asociere) dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană în ianuarie 2010 și semnarea Declarației comune privind apropierea Moldovei de Uniunea Europeană la Consiliul de Cooperare Moldova-UE. Importanța acestei declarații constă în faptul că UE recunoaște aspirațiile europene ale Republicii Moldova și trasează principalii parametri (condiții) pentru dezvoltarea relațiilor moldo-comunitare pe viitor. În pofida acestei deschideri, Uniunea Europeană a rămas rezervată față de oferirea unei perspective europene, fie și îndepărtată, la care aspiră autoritățile moldovenești.

Prima reuniune de consultări cu Guvernul Republicii Moldova asupra viitorului Acord de asociere a avut loc pe 21-23 octombrie 2009. În timpul reuniunilor a fost stabilit calendarul viitoarelor negocieri asupra Acordului de

asociere Moldova-UE, s-a convenit asupra procedurii de inițiere a negocierilor privind liberalizarea regimului de vize și crearea unei zone de liber schimb cuprinzător și aprofundat, precum și asupra listei de subiecte pentru misiunile UE de evaluare a aspectelor economice și a celor ce țin de regimul de vize. Guvernul a aprobat componența nominală a Comisiei de stat pentru integrare europeană a R. Moldova (CSIE), desemnând-o pe Natalia Gherman drept negociator-șef din partea Republicii Moldova al viitorului acord politic bilateral⁴, iar parlamentul a avizat mandatul Ministerului Afacerilor Externe și Integrării Europene pentru începerea negocierilor cu UE. În ianuarie 2010, au fost lansate negocierile dintre Republica Moldova și UE privind Acordul de asociere Republica Moldova-Uniunea Europeană în cadrul a patru grupuri tematice de lucru: Dialogul Politic și Reformele, Cooperarea în domeniul Politicii Externe și de Securitate; Cooperarea Economică, Sectorială și Financiară; Justiția, Libertatea și Securitatea; Contactele Interumane.

A urmat reuniunea Grupului Consultativ: Forumul Parteneriat pentru R. Moldova⁵, la care au fost semnate de către Guvernul Republicii Moldova și partenerii de dezvoltare Principiile de Parteneriat pentru Dezvoltare⁶, iar Guvernul RM a prezentat partenerilor de dezvoltare documentul strategic „Relansăm Moldova/ Rethink Moldova“, care stabilește prioritățile de dezvoltare ale R. Moldova pentru perioada 2011-2013⁷. Partenerii de dezvoltare ai R. Moldova, inclusiv Uniunea Europeană, au acordat asistență financiară în valoare de circa două miliarde de euro sub formă de granturi și credite la rată mică pentru relansarea economică a țării.

În cadrul PE, la 12 ianuarie 2010, Republica Moldova și Uniunea Europeană s-au angajat în negocierea unui Acord de asociere, care să înlocuiască

⁴ HG nr. 679 din 13.11.2009.

⁵ Reuniune organizată de Comisia Europeană și Banca Mondială pe 24 martie 2010, cu participarea a 32 de instituții bilaterale și 20 de instituții multilaterale de dezvoltare. În urma reuniunii, donatorii s-au angajat să aloce Republicii Moldova asistență financiară în valoare de aproximativ 2,6 miliarde USD, în mare parte sub formă de granturi nerambursabile și împrumuturi la rată mică de creditare.

⁶ http://siteresources.worldbank.org/INTMOLDOVA/Resources/Moldova_Partnership_Principles.pdf. Obiectivul acestui document este să sporească eficiența asistenței externe acordate Republicii Moldova în scopul îmbunătățirii calității vieții populației, reducerii sărăciei, atingerii Obiectivelor de Dezvoltare Milenară și a obiectivelor guvernului de asociere și integrare economică cu Uniunea Europeană.

⁷ www.gov.md. Documentul venea să suplimenteze Programul de Activitate al Guvernului și Strategia Națională de Dezvoltare pentru perioada anilor 2008-2011. Prioritățile de dezvoltare stabilite prin acest document erau centrate pe guvernarea responsabilă, recuperarea economică și capitalul uman.

APC. Totodată, autoritățile comunitare au negociat și, la finele anului 2010, au definitivat, împreună cu Guvernul Republicii Moldova, Planul de acțiuni în domeniul liberalizării regimului de vize, iar unul dintre cele patru compartimente ale Acordului se face referire la drepturile fundamentale ale omului. O parte a viitorului Acord de asociere se va referi la o eventuală Zonă de Liber Schimb Aprofundat și Cuprinzătoare (ZLSAC). Uniunea Europeană a remis executivului moldovean un set de recomandări, care au fost transpuse în Hotărârea Guvernului nr. 1125 din 14.12.2010 cu privire la aprobarea Planului de acțiuni al Republicii Moldova privind implementarea Recomandărilor Uniunii Europene pentru instituirea ZLSAC.

În luna decembrie 2011, Comisia Europeană a anunțat despre lansarea negocierilor referitoare la crearea Zonei de liber schimb cu Republica Moldova, parte a viitorului Acord de asociere, iar în luna martie 2012 s-a desfășurat prima rundă de negocieri. În 2011, Comisia Europeană a inițiat procesul de reformare a PEV, ca urmare a valului de revoluții în vecinătatea de sud a Uniunii Europene și a regresului democratic în statele din vecinătatea estică. Politica Europeană de Vecinătate revizuită pune un accent pe principiul diferențierii, care prevede că gradul de aprofundare a relațiilor dintre UE și statele partenere, precum volumul de asistență oferită de UE, va depinde de succesele obținute în promovarea reformelor. Criteriile în baza cărora UE va evalua performanța statelor partenere țin în primul rând de promovarea și consolidarea valorilor democratice – democrația, statul de drept, respectarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, independența justiției, combaterea corupției, respectarea libertăților mass-mediei și promovarea societății civile. UE urma să evalueze și în ce măsură statele partenere promovează creșterea economică incluzivă. Datorită calităților și profesionalismului negociatorilor moldoveni, țara noastră a parcurs rapid toate etapele negocierilor, realizând reformele necesare în două etape – prima, referitoare la adecvarea cadrului legislativ, iar cea de a doua referitoare la implementarea prevederilor legislației adaptate la cerințele preliminare, precum și realizarea unor măsuri de ordin tehnic.

Finalmente, în cadrul Consiliul de Cooperare Republica Moldova-Uniunea Europeană, întrunit pe 25 iunie 2013, a fost confirmată încheierea negocierilor pe marginea Acordului de asociere, inclusiv Acordul de liber schimb, dintre Republica Moldova și UE. Urmează să aibă loc parafarea Acordului, cel mai probabil, în cadrul reuniunii de la Vilnius a Parteneriatului Estic, preconizate pentru 29 noiembrie 2013. Semnarea acordului va avea loc după finalizarea procedurilor tehnice, care pot dura pînă la un an. Acest interval extins ține, în special, de traducerea Acordului în limbile oficiale ale UE și autentificarea acestor traduceri. După semnare, Acordul va trebui să treacă procedura de ra-

tificare, care, de asemenea, poate fi de durată. Intrarea în vigoare a prevederilor Acordului va fi, probabil, graduală și va necesita o anumită perioadă de timp. Însă pentru Republica Moldova contează că este angajată într-un parcurs de modernizare, care a început în 2002, când a fost adoptată decizia strategică de integrare europeană. Au urmat etapele descrise mai sus, iar așteptatul summit de la Vilnius va reprezenta un punct de jalon pe acest traseu. În consecință, după semnarea și ratificarea Acordului de asociere, Republica Moldova va urca pe a doua treaptă de integrarea economică cu UE, de același nivel cu integrarea în spațiul CSI, cu care are semnat un Acord de liber schimb. Beneficiile pentru țara noastră vor fi că ea ar putea servi drept eventual punct de atracție pentru investitori, atât din Est, cât și din Vest, pentru a produce sau a da valoare adăugată unor bunuri importate, care să fie exportate mai departe în regim liber. De asemenea, este foarte important să se înțeleagă că Republica Moldova va rămîne, probabil, foarte mult timp pe treapta a doua de integrare economică cu UE și CSI, perioadă în care integrarea europeană va însemna modernizarea și europenizarea de mai departe a țării. Ținînd cont de proporțiile economiei Republicii Moldova – aproximativ 0,03% din economia UE și, respectiv ~ 0,2% din economia țărilor Uniunii Vamale (UV), este important ca țara noastră să rămînă un partener previzibil, adică să nu-și schimbe vectorul strategic anunțat, altminteri riscă să piardă suportul UE și poate să devină incapabilă de a cîștiga interesul UV. Un alt factor este legat de faptul că platformele economice de integrare implică în mod inerent și suprastructurile politice. Astfel, integrarea economică cu UE presupune și existența unui regim politic european, iar eventuala integrare în UV va impune și un regim politic pe potrivă. Deocamdată, în cele trei țări ale UV avem, în exclusivitate, regimuri autoritare.

III. IMPACTUL CRIZEI POLITICE ASUPRA PERCEPȚIILOR CETĂȚENILOR

Igor Boțan

Începînd cu a doua jumătate a anului 2011, sondajele de opinie au înregistrat tendințe negative în percepția situației social-politice de către cetățeni. Cauza acestui fenomen a fost instabilitatea politică ce s-a instaurat imediat după alegerile parlamentare anticipate de la sfîrșitul anului 2010. Instabilitatea a fost alimentată inițial de incapacitatea de a alege șefului statului, apoi de faimoasele atacuri raider și, în ultimă instanță, de consecințele vînătorii din Pădurea Domnească. Ultimul incident a scos la iveală faptul că instituțiile statului nu sînt în stare să-și îndeplinească atribuțiile, iar clasa politică, fiind coruptă, s-a pomenit într-o criză morală adîncă. Toate acestea s-au întîmplat fiindcă cei care au promis schimbare în bine după revolta din 7 aprilie 2009 s-au dovedit a fi incapabili să realizeze așteptările cetățenilor. Situația dată s-a regăsit în percepția cetățenilor legată de starea de fapt din societate și de economia țării, dar și de perspectivele integraționiste ale Republicii Moldova.

Pentru a desprinde tendințele legate de percepțiile cetățenilor referitoare la situația social-politică și așteptările acestora în ceea ce privește viitorul apropiat, în articolul de față se operează cu datele Barometrului de Opinie Publică începînd cu primăvară anului 2008, pentru a cuprinde ultimul an de guvernare a Partidului Comuniștilor din Republica Moldova (PCRM), și pînă în luna aprilie 2013, cînd a fost efectuată ultima măsurarea sociologică din cadrul BOP¹.

1. Evoluția optimismului social

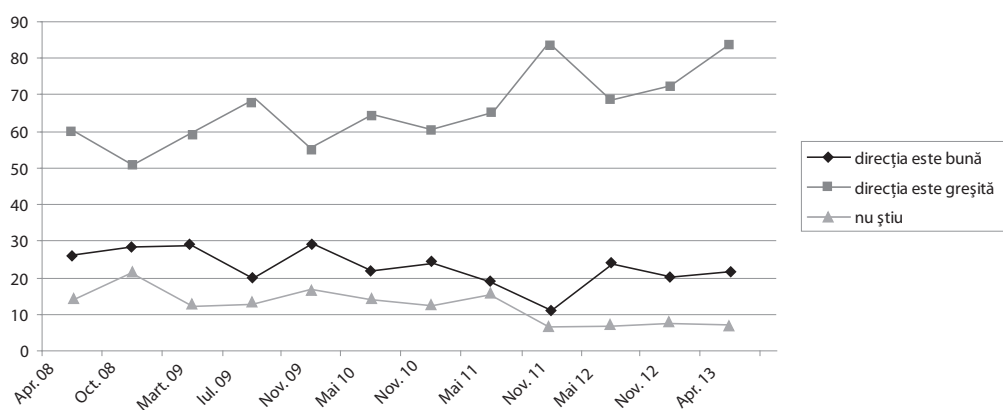
Optimismul social, estimat prin intermediul cercetărilor sociologice, reprezintă un punct de plecare credibil pentru evaluarea eventualului comportament

¹ <http://www.ipp.md/libview.php?l=ro&idc=156&id=655&parent=0>.

electoral al cetățenilor, mai ales în situații de instabilitate politică și permanentă amenințare de depășire a crizei politice prin recurgerea la alegerile anticipate. În cei trei ani și jumătate de guvernare a AIE, procentajul celor care consideră că lucrurile în țara noastră merg într-o direcție greșită variază constant în limitele a 60-80%, iar cei care cred că lucrurile merg într-o direcție bună constituie doar aproximativ 10-20%. Din 2009, când guvernarea a fost preluată de AIE, după efectuarea mai multor măsurări sociologice, se poate concluziona că în perioada guvernării PCRM optimismul social era mai ridicat, procentajul celor nemulțumiți de evoluția generală a lucrurilor variind în limitele a 50-70%. După alegerea șefului statului, în martie 2012, părea că situația poate fi redresată, însă așteptările nu s-au adeverit. Totuși nivelul scăzut de optimism social are cauze mult mai profunde decât cele legate de nemulțumirea față de activitatea AIE. Măsurările din cadrul BOP din noiembrie 2012 și aprilie 2013 au stabilit că percepția de către cetățeni a stării generale de lucruri în lume este una pesimistă, respondenții considerând în proporție de ~50-60% că lucrurile la nivel global merg într-o direcție greșită. Doar pentru ~25-35% din respondenți lucrurile la nivel global merg într-o direcție bună. De aceea, putem presupune că o țară mică și dependentă de starea lucrurilor în lume, dar mai ales din regiunea unde este amplasată, resimte influențele globale și regionale. Astfel, criza economico-financiară globală, războaiele regionale, terorismul etc. amplifică percepțiile negative pe care le induce situația social-economică din țară (Figura 1).

Figura 1. Percepția populației asupra mersului lucrurilor în țară

Credeți că în țara noastră lucrurile merg într-o direcție bună sau într-o direcție greșită?

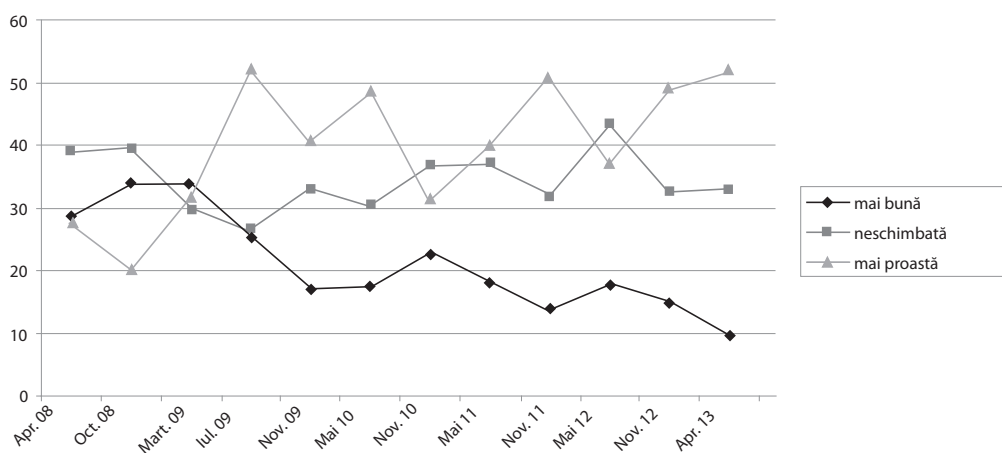

Răspunsurile la întrebarea referitoare la situația economică actuală din Republica Moldova de asemenea confirmă că lucrurile merg într-o direcție greșită. Peste 50% din respondenți consideră că situația economică s-a înră-

utătit în ultimul an și doar aproximativ 10% din respondenți sînt de părerea că situația s-a îmbunătățit. O treime din respondenți cred că situația a rămas neschimbată. În perioada guvernării PCRM, procentajul celor nemulțumiți de evoluția situației economice era echilibrat de procentajul celor ce considerau că situația se îmbunătățește; actualmente, diferența dintre cei ce cred că evoluția economiei a fost proastă și cei ce cred că a fost bună este de ~40% oscilare (Figura 2).

Figura 2. Percepția populației asupra situației economice actuale în raport cu cea din anul precedent

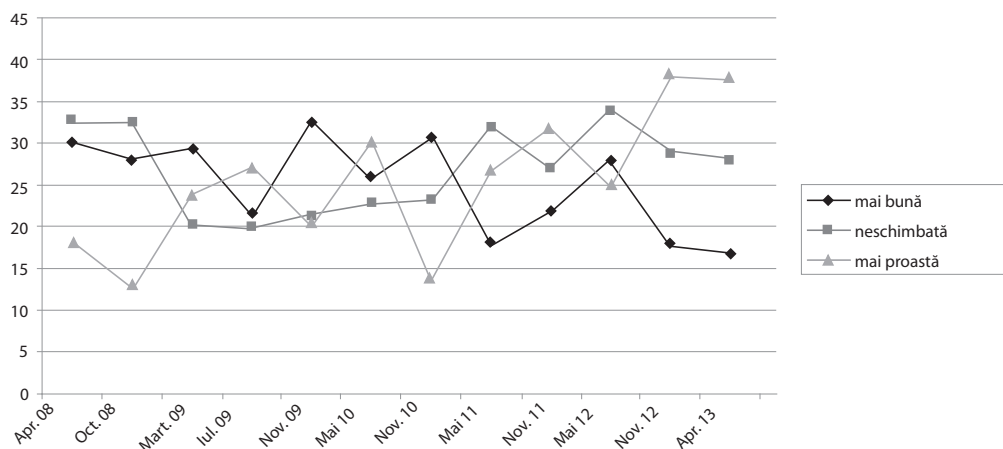
Cum apreciați situația economică a Republicii Moldova comparativ cu cea de acum un an?

Așteptările pesimiste legate de evoluția din viitorul apropiat a situației economice se corelează cu datele referitoare la situația actuală. Astfel, ~35% din respondenți consideră că peste un an situația economică se va înrăutăți (Figura 3). Și în acest caz, se poate observa că în perioada de dinaintea accederii AIE la guvernare rata medie a respondenților cu atitudini pesimiste privind starea economiei țării peste un an era de aproximativ 20%, comparativ cu cea actuală, de aproximativ 30%. Procentajul celor care cred că peste un an situația economică va fi mai bună a scăzut de aproximativ două ori față de perioada aflării PCRM la guvernare. Per ansamblu, datele BOP demonstrează o corelație strînsă a percepțiilor pesimiste referitoare la situația generală și la cea economică. Tocmai de aici, din așteptările pesimiste pentru starea economiei peste un an, venea pericolul pentru AIE, dacă se decidea să recurgă la alegeri anticipate pentru depășirea crizei politice generate de *vînătoarea domnească*.

Figura 3. Așteptările populației privind evoluția situației economice peste un an

Comparînd cu situația din prezent, cum credeți că va fi situația economică din țară peste un an?

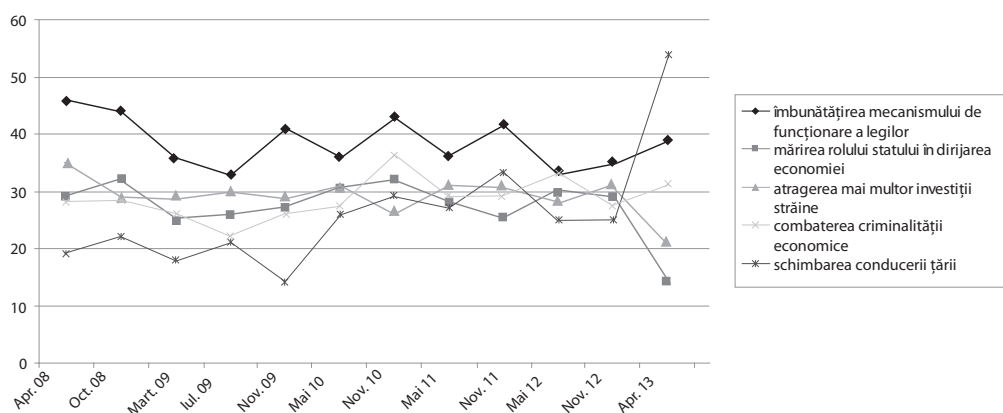
Și măsurările referitoare la estimarea nivelului veniturilor individuale ale familiilor respondenților se mențin în limitele stabilite în ultimii trei ani. Astfel, procentajul celor cu un venit suficient pentru asigurarea unui trai decent oscilează în cadrul segmentului de 15-20%, aceasta fiind de fapt dimensiunea clasei medii din Republica Moldova. În schimb, este impunător procentajul respondenților cu un venit ce permite doar acoperirea strictului necesar, de circa 40-45%. Și numărul celor foarte săraci se menține la un nivel constant de aproximativ 30-35%. Sursele de îngrijorare sînt aceleași și multiple, fiind legate de creșterea prețurilor, sărăcie, șomaj și incertitudine în ceea ce privește viitorul copiilor. În acest context, trebuie menționat faptul că după accederea AIE la guvernare creșterea prețurilor a devenit cea mai îngrijorătoare evoluție. Rezultatele BOP mai relevă că spectrul problemelor ce urmează a fi rezolvate, indiferent de culoare politică a guvernanților, rămîne neschimbat de-a lungul anilor: dezvoltarea economică, ordinea în țară și combaterea corupției.

Evoluțiile indicatorilor social-economici din perioada guvernării AIE au determinat și atitudinea cetățenilor față de măsurile care ar trebui întreprinse pentru redresarea situației. Dintr-un șir de opțiuni oferite cetățenilor drept soluții – printre care: îmbunătățirea mecanismului de aplicare a legilor; sporirea rolului statului în dirijarea economiei; suportul acordat businessului privat; atragerea investițiilor străine; dezvoltarea industriei; susținerea sectorului agrar; protecția proprietății private; extinderea drepturilor administrației locale; combaterea crimelor economice; îmbunătățirea calității guvernării; îmbunătățirea relațiilor interetnice etc. –, cea mai agreată a fost schimbarea conduce-

rii țării (Figura 4). Aproximativ 54% din respondenți au pledat pentru această opțiune. Este de menționat că în perioada guvernării PCRM aproximativ 20% din cetățeni vedeau soluția pentru ameliorarea situației social-economice în schimbarea conducerii țării, după accederea AIE la guvernare, cifra respectivă a oscilat în limita 25-35%, iar după criza generată de *vînătoarea domnească*, cifra respectivă a depășit pragul majorității absolute.

Figura 4. Așteptările populației privind schimbare lucrurilor în bine

Ce credeți că ar trebui să se întreprindă pentru a îmbunătăți situația social-economică din țară? (trei răspunsuri)

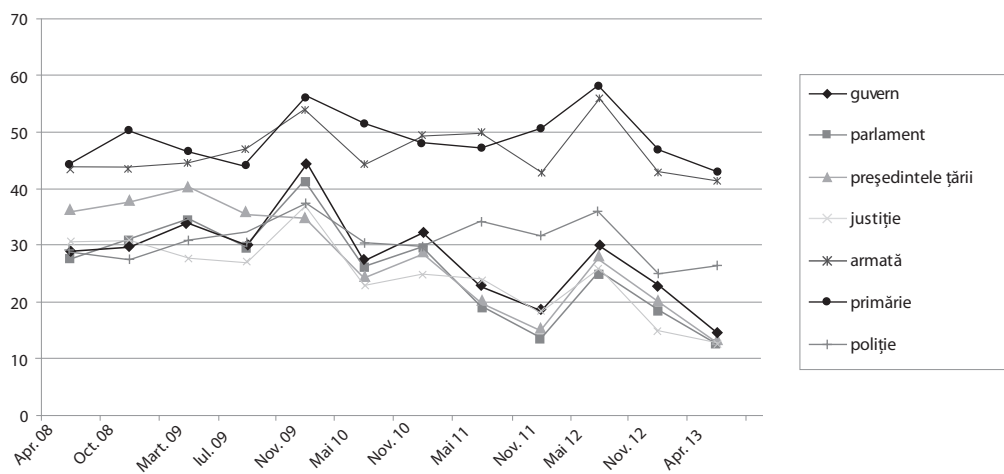
2. Încrederea în instituții publice și private

Criza politică generată de *vînătoarea domnească* a contribuit la stabilirea unui nou record negativ – s-a prăbușit încrederea cetățenilor în principalele instituții publice, care mai au de înfăptuit reforme în vederea integrării europene. Și înainte de criza menționată încrederea în instituțiile publice se menținea la un nivel foarte scăzut, dar coborîrea acesteia e acum de pînă la ~15% (Figura 5). Faptul că imediat după accederea AIE la guvernare, în a doua jumătate a anului 2009, a avut loc o creștere spectaculoasă a încrederii în instituțiile statului a însemnat o investire de speranțe într-o eventuală schimbare în bine a situației din țară. Doi ani mai târziu, în toamna anului 2011, a fost înregistrată o prăbușire fără precedent a încrederii în instituțiile publice. Măsurările recente vin doar să confirme tendințele negative. Astfel, încrederea în guvern a căzut cu peste 30%, fiind în prezent de doar circa 15-20%. O scădere pe potrivă au înregistrat-o și alte instituții ale statului, parlamentul și președinția. Peste aproximativ doi ani după demararea reformei justiției, încrederea în aceasta a ajuns la același nivel, fără precedent de scăzut, de circa 15%. Pentru comparație, vom menționa că în perioada guvernării PCRM încrederea în instituțiile publice era de aproximativ

două ori mai mare. Nivelul încrederii foarte scăzut în instituțiile publice se corelează foarte strâns cu răspunsurile cetățenilor la întrebarea privind gradul de mulțumire față de activitatea instituțiilor publice. Astfel, gradul de nemulțumire față de ceea ce se întreprinde de conducerea țării în domeniile respective este de: 70% – învățământ; 75% – medicină; 70% – cultură; 77% – afacerile externe; 81% – agricultură; 87% – industrie; 94% – asigurarea cu locuri de muncă; 82% – reglementarea transnistreană; 91% – nivelul pensiilor; 95% – nivelul salariilor.

Figura 5. Încrederea în instituțiile publice

Cîtă încredere aveți în următoarele instituții publice... (foarte multă/ multă încredere)?

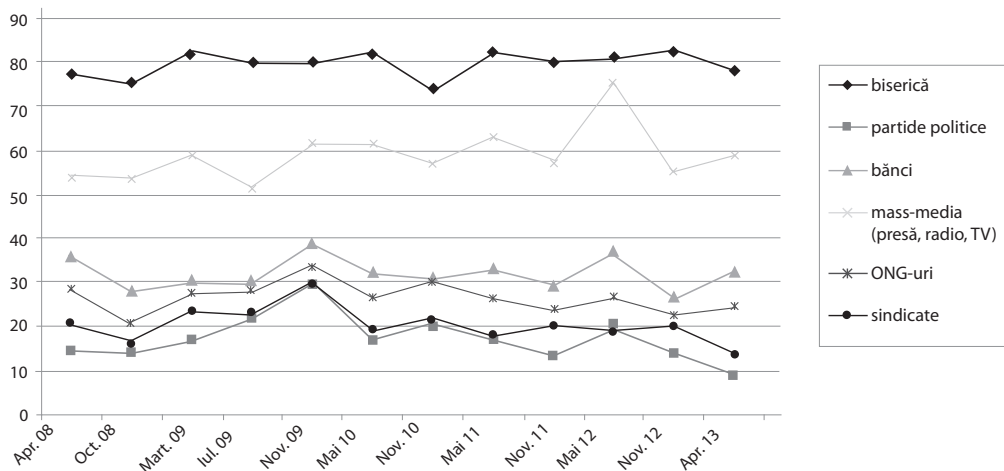

Pentru componentele noii Coaliții Pro-Europene ar trebui să fie un semnal de îngrijorare profundă faptul că peste 80% din respondenți consideră că Republica Moldova nu este condusă de voința poporului și doar ~12% cred că voința poporului stă la baza guvernării. O explicație a acestei percepții rezidă în faptul că peste 70% din respondenți sînt de părere că alegerile nu sînt libere și corecte și doar mai puțin de 20% din cei intervievați cred că alegerile sînt totuși libere și corecte. Aici trebuie remarcat faptul că doar cu o jumătate de an în urmă, înainte de izbucnirea scandalului din jurul *vînătorii domnești*, procentajul celor care credeau că Republica Moldova este guvernată de puterea poporului în baza unor alegeri libere era cu 10% mai mare.

E de menționat că și încrederea în anumite instituții private a scăzut. Este vorba de partidele politice, prin intermediul cărora actuala elită politică a ajuns la guvernare, și de sindicate, care cooperează cu guvernarea în cadrul trilateralei – guvern, patronate, sindicate (*Figura 6*). În schimb, încrederea în biserică, mass-media, ONG-uri și bănci rămîne de-a lungul anilor în cadrul acelorași limite.

Figura 6. Încrederea în instituțiile publice

Cîtă încredere aveți în următoarele instituții private... (foarte multă/ multă încredere)?

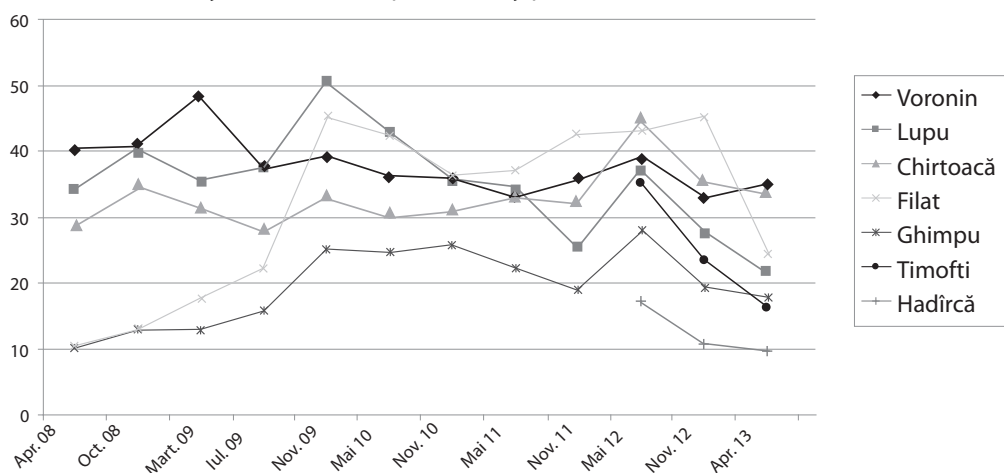

3. Încrederea în partide și liderii politici

Încrederea în personalitățile politice se corelează cu încrederea în instituțiile publice. După scandalul *vînătorii domnești* a scăzut substanțial încrederea în premierul Vlad Filat și președintele parlamentului, Marian Lupu (Figura 7). Primul a pierdut aproximativ 20% din încrederea cetățenilor, iar cel de al doilea – 10%. În același timp, încrederea în liderul opoziției parlamentare, Vladimir Voronin, se menține stabilă (~35%), oscilînd în limitele erorii măsurării. Încrederea în șeful statului, Nicolae Timofti, a scăzut într-o jumătate de an după alegerea în funcție cu aproximativ 10%, iar încă după o jumătate de an, după criza menționată, a

Figura 7. Încrederea în personalitățile politice

Cîtă încredere aveți în următoarele personalități politice... (foarte mare/ oarecare încredere)?

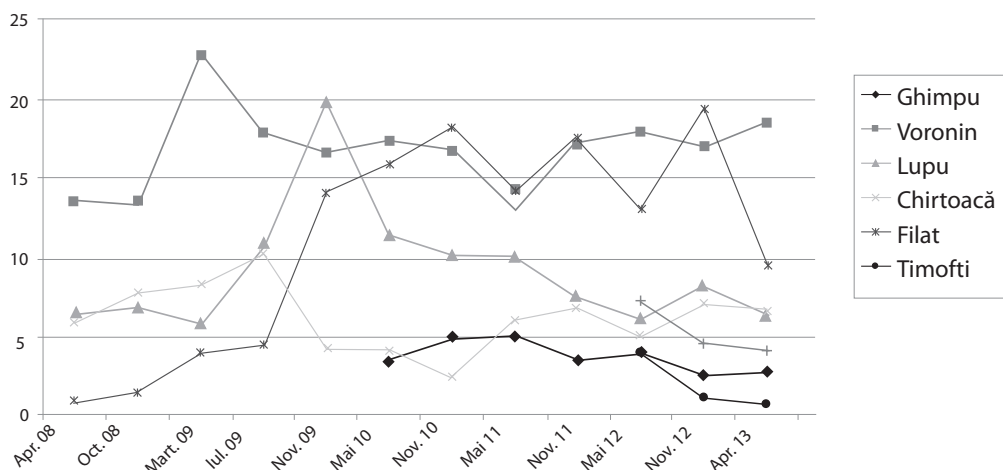
mai scăzut cu ~10%, fiind în prezent de doar ~15%, ceea ce poate însemna că și așteptările legate de instaurarea stabilității politice, după alegerea șefului statului, nu s-au confirmat. Prăbușirea ratingurilor liderilor partidelor din alianța de guvernare a anticipat înlăturarea acestora din funcțiile de conducere².

Încrederea în liderul Partidului Liberal (PL), Mihai Ghimpu, a continuat să scadă, atingând nivelul cel mai scăzut de la intrarea la guvernare în 2009. Încrederea în vicepreședintele PL și primarul municipiului Chișinău, Dorin Chirtoacă, este cu ~15% mai mare decât încrederea în liderul formațiunii, Mihai Ghimpu, iar evoluția ratingului lui Dorin Chirtoacă, practic, o urmează pe cea a lui Mihai Ghimpu. Se poate conchide că a existat temei pentru scindarea PL, iar grupul care a cerut reformarea partidului și venirea în fruntea acestuia a lui Dorin Chirtoacă a avut dreptate. Totuși scandalul public dintre cele două fragmente ale PL nu a fost favorabil nici pentru grupul reformator, al cărei lider, Ion Hadîrcă, de asemenea, a pierdut din încrederea cetățenilor.

Răspunsurile respondenților la întrebarea deschisă (fără prezentarea listei cu numele politicianilor) privind încrederea în liderii politici corelează bine cu răspunsurile la aceeași întrebare în cazul cînd este propusă o listă cu numele liderilor. Compararea răspunsurilor la aceeași întrebare, cu alăturarea listei cu numele politicianilor și fără această listă, arată că cel mai influent lider politic din țară a devenit liderul opoziției, Vladimir Voronin, al cărui rating rămîne stabil în ultimii doi ani, oscilînd în limitele a 15-20% (Figura 8). Întrebarea des-

Figura 8. Personalitatea politică în care cetățenii au încredere

Care este personalitatea politică în care aveți cea mai mare încredere? (întrebare deschisă)

² Colectarea datelor BOP a avut loc cu aproximativ o lună înaintea deciziei Curții Constituționale din 22 aprilie, prin care liderului PLDM i s-a interzis să mai candideze pentru funcția de premier, pe motiv că a fost demis în baza unei moțiuni ce invoca corupția guvernului.

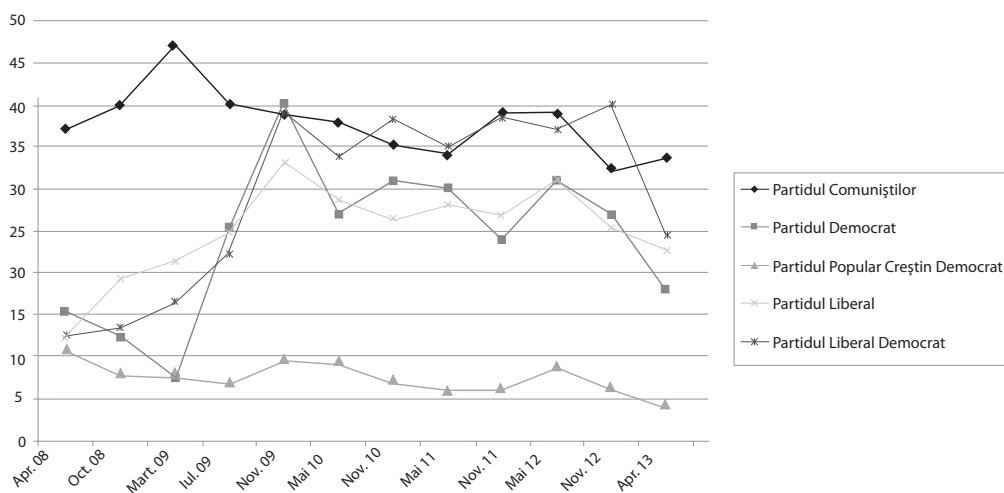
chisă a reconfirmat prăbușirea ratingului de încredere al ex-premierului Vlad Filat și atingerea gradului de saturație a ratingului de încredere a ex-președintelui parlamentului, Marian Lupu. Și ratingul de încredere în primarul general al municipiului Chișinău, vicepreședintele PL, Dorin Chirtoacă, pare a fi atins nivelul saturației, după ce fusese la nivelul cel mai înalt înaintea accederii AIE la guvernare în 2009.

4. Suportul partidelor și al proiectelor promovate de acestea

O corelație strânsă se remarcă între gradul de încredere în lideri și în partidele pe care le reprezintă aceștia. Tendința de creștere sau descreștere a încrederii în partide este strâns legată de încrederea în liderii acestora. Se observa că ratingul de încredere în PLDM urmează parcursul ratingului de încredere în liderul acestuia, Vlad Filat (*Figura 9*). Același lucru este caracteristic și pentru PDM și PL și liderii acestora. Și în cazul opoziției se confirmă că PCRM are același nivel de încredere ca liderul formațiunii, ex-președintele Vladimir Voronin. Aceasta înseamnă că doar PCRM a rămas, iarăși de unul singur, în categoria partidelor mari, potrivit unor tipologii atestate, iar PLDM a lunecat în categoria partidelor mijlocii, pe o treaptă mai sus decât PDM și PL. S-ar putea să fie vorba despre o fluctuație temporară, după care să urmeze revenirea PLDM în categoria partidelor mari, dar acest lucru va depinde de evoluția de mai departe a guvernării. În cazul PL și PDM, se poate constata că aceste formațiuni fac parte din aceeași categorie a partidelor mici, cu un rating electoral în preajma limitei 10-15%.

Figura 9. Încrederea populației în partidele politice

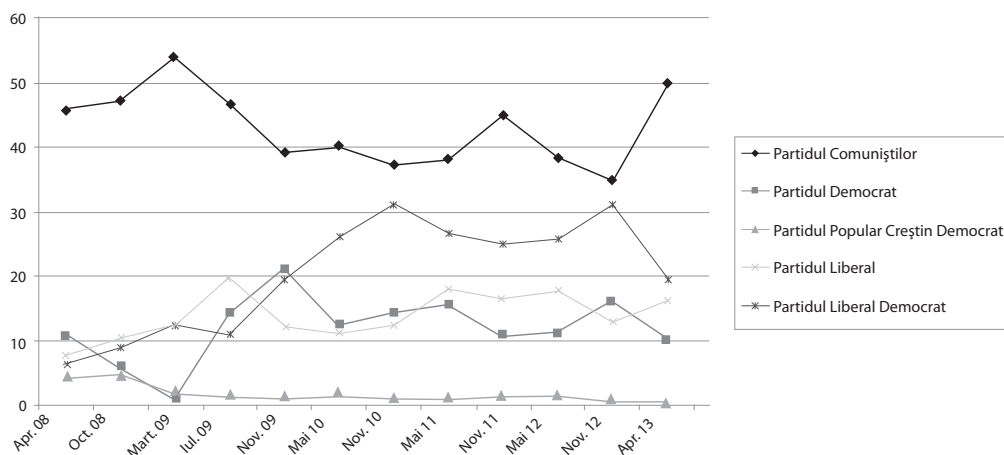
Cîtă încredere aveți în următoarele partide politice (foarte multă/ oarecare încredere)?

Corelația se profilează foarte clar și în cazul răspunsurilor privind intențiile de vot (*Figura 10*). După trei ani de aflare în opoziție, intențiile de vot pentru PCRM a celor ce au exprimat o opinie oscilează în limitele 35-45%. Și iată că în ultima jumătate de an, după criza provocată de *vînătoarea domnească*, intenția de vot pentru PCRM ajunge la jumătate din cei ce exprimă o opțiune. Și intențiile de vot pentru PDM și PL oscilează în limite previzibile. Numai PLDM a avut de înfruntat o scădere substanțială a intențiilor de vot pentru formațiune, indicatorul respectiv înregistrând o cădere de peste 10%. Dar mai trebuie menționat un factor. Sondajele de opinie efectuate în Republica Moldova arată în mod constant că 25-30% din respondenți nu au preferințe electorale clare și acest segment de respondenți camuflează dimensiunile nemulțumirilor, în special, față de formațiunile aflate la guvernare. De aceea, se poate presupune, avînd în vedere experiențele anterioare, că cel puțin 2/3 din cei indeciși vor vota cu opoziția parlamentară și extraparlamentară.

Figura 10. Preferințele electorale ale cetățenilor

Dacă duminica viitoare ar avea loc alegeri parlamentare, cu ce partid ați vota?

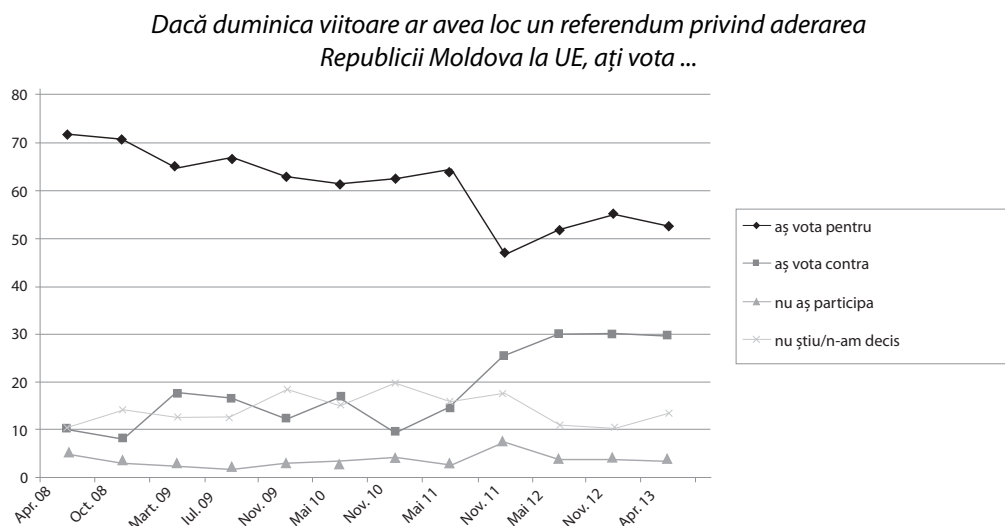

Ultima remarcă ar trebui să le dea de gîndit liderilor componentelor din noua Coaliție Pro-Europeană. Ținînd cont de faptul că actuala opoziție parlamentară nu-și ascunde dorința de a prelua puterea pentru a se revanșa, dar și că generează constant probleme ce contribuie la menținerea fragmentării sociale pe criterii etnolingvistice și de orientare externă, s-ar putea presupune că o bună parte din cei circa 30% de indeciși vor căuta să sprijine o așa-zisă forță a treia, contururile căreia abia de se întrezăresc.

Pierderea credibilității de către AIE, manifestată mai ales prin faptul scăderii semnificative a încrederii în instituțiile statului, se regăsește și în declinul susținerii din partea cetățenilor a opțiunii strategice de integrare europeană.

Acest declin abia s-a profilat în 2011, iar peste un an a prins contururi clare. În prezent însă, nimeni nu mai pune la îndoială faptul că sprijinul cetățenilor pentru opțiunea integraționistă pro-europeană s-a prăbușit pur și simplu după trei ani și jumătate de guvernare a AIE (*Figura 11*).

Figura 11. Atitudinea populației față de integrarea europeană a Moldovei

Astfel, modalitatea de guvernare a AIE a împins o bună parte din cetățeni să abandoneze opțiunea europeană în favoarea celei euroasiatice, promovată de opoziția parlamentară. Modul în care guvernare AIE a tratat opoziția (hărțuirea prin interzicerea simbolurilor, retragerea licenței televiziunii afiliate acesteia), bănuită anterior de mimarea promovării integrării europene, oferindu-i pretexte pentru acuzarea UE de promovarea dublelor standarde, iar în consecință și de abandonarea vectorului european, a subminat substanțial proiectul european al Republicii Moldova, supunându-l riscului de a fi abandonat în eventualitatea revenirii PCRM la guvernare. Astfel, potrivit celui mai recent BOP, la un eventual referendum privind aderarea Republicii Moldova la UE, 51% din respondenți ar vota pentru, iar 30% ar vota contra. Pe de altă parte, la un eventual referendum privind aderarea la Uniunea Vamală (UV) Rusia-Belarus-Kazahstan – 52% ar vota pentru și 23% contra.

5. Concluzii

Acum doi ani, datele BOP anunțau timpuri grele pentru AIE, timpuri care au venit în prima jumătate a anului 2013, când AIE s-a prăbușit. Consecințele crizei politice s-au manifestat prin scoaterea din prim-plan a liderilor PLDM și PDM

și înlocuirea acestora cu persoane decente, ce pot inspira încredere cetățenilor, din rîndul partidelor respective. În cazul PL, a avut loc o scindare, care a împins o parte a fracțiunii respective în opoziție, iar alta s-a văzut nevoită să se afilieze intereselor PLDM, deși pretindea a fi un jucător independent. Partea bună în această istorie tristă este că pînă la urmă criza politică a fost soluționată de o manieră europeană, adică cei din topul partidelor de la guvernare, care au gafat, s-au văzut nevoiți să se retragă, oferind primele poziții colegilor. Acest gen de soluție ar permite redresarea rapidă a relațiilor cu UE, lucru care se pare că se produce, dacă judecăm după rezultatele recentului Consiliu de Cooperare. Partea proastă este că animozitățile și conflictele dintre formațiunile de la guvernare nu au dispărut, ci au migrat, împreună cu liderii acestora, în culise.

IV. REGLEMENTAREA TRANSNISTREANĂ: DE LA „PAȘI MICI” LA BATEREA PASULUI PE LOC

Igor Boțan

1. Negocierile în format „5+2”

În prima jumătate a anului 2013, au avut loc două runde de negocieri în format „5+2”, la Lvov și Odesa. Prima rundă a fost programată pentru 18-19 februarie 2013, la Lvov. Negocierile de la Lvov au fost precedate de un șir de întâlniri ale reprezentanților părților participante la formatul „5+2”. În perioada 13-14 ianuarie 2013, la Cernăuți, a avut loc întâlnirea miniștrilor Afacerilor Externe ai Federației Ruse – Serghei Lavrov, și Ucrainei – Leonid Kojara. În cadrul întrevederii, ministrul ucrainean a încercat să-și convingă omologul rus că a venit momentul potrivit pentru discutarea în cadrul negocierilor oficiale, în format „5+2”, a problemelor reglementării politice a conflictului. Serghei Lavrov a menționat că Rusia și Ucraina trebuie să coopereze mai intens în procesul reglementării transnistrene, însă trecerea la discutarea problemelor reglementării din punct de vedere politic ar putea avea loc doar după ce Chișinăul și Tiraspolul ar depăși problemele neîncrederii reciproce¹. Pe 22 ianuarie 2013, ministrul Afacerilor Externe al Ucrainei, președinte în exercițiu al OSCE, Leonid Kojara, a vizitat Republica Moldova, în vederea pregătirii întrunirii de la Lvov, la care urma să dea un impuls reglementării transnistrene prin acceptarea trecerii la discuții pe marginea reglementării politice a conflictului. După întâlnirile cu conducerea Republicii Moldova și cu liderul transnistrean, Evghenii Șevciuk, Leonid Kojara a declarat că s-a ajuns la înțelegerea abordării la Lvov a problemelor politice. Ulterior, liderul transnistrean a dezmințit declarația președintelui în exercițiu

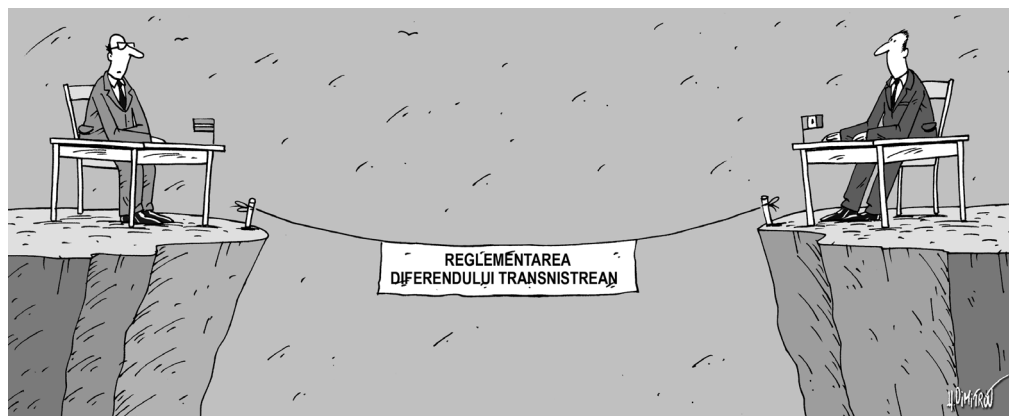
¹ <http://korrespondent.net/ukraine/politics/1475846-lavrov-peregovory-po-pridnestro-vyu-projduť-vo-lvove>.

al OSCE și a declarat că nu va participa la negocierile de la Lvov, întrucât nu au fost pregătite documente importante pentru a fi semnate.

La runda de negocieri în format „5+2” de la Lvov, din 18-19 februarie, delegația moldovenească a fost condusă de către viceprim-ministrul Eugen Carpop, iar cea transnistreană de către șeful diplomației de la Tiraspol, Nina Ștanski. Discuțiile s-au desfășurat pe marginea unor subiecte abordate și anterior:

- asigurarea libertății circulației persoanelor, mijloacelor de transport auto și bunurilor, precum și redeschiderea podului de la Gura Bîcului;
- crearea spațiului economic unic pe ambele maluri ale Nistrului; asupra acestui subiect a insistat reprezentantul politic din partea Chișinăului, subliniind importanța elaborării unor abordări comune în domeniul comercial-economic, pentru soluționarea problemelor stringente cu care se confruntă agenții economici;
- funcționarea școlilor moldovenești din regiunea transnistreană cu pre-dare în baza grafiei latine, fiind accentuată importanța evitării acțiunilor unilaterale care ar putea conduce la înrăutățirea condițiilor de funcționare a acestor instituții educaționale;
- funcționarea mecanismului existent de evacuare a elementelor radioactive ce au fost scoase din uz și se află în regiunea transnistreană, aprobarea unei proceduri speciale care ar permite introducerea elementelor radioactive în regiune, pentru utilizarea de către întreprinderile din stînga Nistrului;
- soluționarea problemelor legate de aviația civilă, în baza standardelor și angajamentelor internaționale, asumate de către Republica Moldova.

A doua rundă de negocieri a avut loc pe 24 mai 2013 la Odesa și s-a terminat fără vreun rezultat palpabil, fiind însoțită de amenințări din partea transnistreană de întrerupere a negocierilor. Singurul rezultat la această etapă este că părțile au căzut de acord și au semnat un document privind demontarea unei construcții ingineresti vechi de pe Nistru, amplasată între Rîbnița și Rezina. Ca de obicei,

impasul a avut la origine faptul că reprezentantul Tiraspolului, Nina Ștanski, a insistat să se discute nu doar problemele social-economice, dar și subiecte ce țin în special de ultimele tensiuni din zona de securitate. Pe de altă parte, Eugen Carpov a insistat să fie discutată inclusiv decizia liderului transnistrean, Evghenii Șevciuk, de a muta organul legislativ a regiunii – Sovietul Suprem – la Bender. Reprezentantul Tiraspolului a refuzat să abordeze această temă cu Chișinăul, întrucât problema respectivă este una de politică internă a Transnistriei.

2. Drepturile omului în regiunea transnistreană

Reprezentantul regional al Înalțului Comisariat al ONU pentru Refugiați (UNHCR), Oldrich Andrysek, a efectuat, pe 4 februarie 2013, o vizită de lucru în Republica Moldova, în cadrul căreia a avut o întrevedere cu viceprim-ministrul Republicii Moldova, Eugen Carpov. Dialogul a vizat două aspecte. Primul ține de protecția drepturilor omului, în special drepturile refugiaților și apatrizilor de pe cele două maluri ale Nistrului. Cel de al doilea, invocat de Eugen Carpov, se referă la necesitatea trecerii de la abordarea exclusivă a problemelor social-economice și umanitare din cadrul formatului „5+2” la discutarea problemelor legate de reglementarea politică a conflictului transnistrean, potrivit prevederilor coșului trei din agenda negocierilor.

Pe 4 februarie 2013, Misiunea OSCE în Republica Moldova a publicat raportul „Școlile cu predare în grafia latină din Transnistria, administrate de autoritățile Moldovei”², în care a recomandat excluderea factorului politic în asigurarea procesului de învățământ și aplicarea unei proceduri simplificate pentru coordonarea generală a activităților educaționale între partea moldovenească și cea transnistreană. Raportul a fost elaborat „în baza studiilor de teren, inclusiv a întâlnirilor cu directorii școlilor, autoritățile locale, autoritățile Republicii Moldova și autoritățile *de facto*, precum și în baza analizei detaliate a documentelor semnate anterior, în cadrul procesului de negocieri. Raportul a fost destinat factorilor de decizie de pe ambele maluri ale râului Nistru, „pentru a-i ajuta în identificarea unei soluții reciproc acceptabile pentru această chestiune complexă și de durată”. Potrivit oficialilor OSCE, trebuie să se pună accent pe câteva chestiuni importante:

- protejarea drepturilor copiilor de a-și alege limba de instruire, și acest scop ar trebui mereu luat în considerație;
- identificarea unei soluții ce ar permite școlilor aflate sub jurisdicția Republicii Moldova să funcționeze pînă la reglementarea definitivă a conflictului;

² <http://www.osce.org/moldova/99058>.

- rezolvarea problemelor ce afectează viața de zi cu zi a oamenilor, inclusiv a celor de educație, lucru care necesită concesiuni din ambele părți;
- găsirea unui compromis rezonabil pentru școlile cu predare în baza grafi-ei latine este necesară și din cauza presiunii factorului demografic. Dacă acum cincisprezece ani în școlile respective studiau peste cinci mii de elevi, atunci în ultimii ani această cifră a coborât sub două mii.

3. Tactica „pașilor mici” consolidează statu-quo-ul

Reprezentanții politici ai Chișinăului și Tiraspolului, asistați de membrii grupurilor de lucru pe probleme referitoare la gestionarea transportului auto și infrastructurii drumurilor, s-au întrunit în contextul elaborării unui document ce vizează măsurile de asigurare a libertății circulației. În cadrul reuniunii s-a ajuns la o înțelegere privind modelul plăcuțelor de înmatriculare ce vor fi utilizate de autovehiculele din regiunea transnistreană, care efectuează operațiuni de transport internațional de mărfuri și pasageri. De asemenea, a fost discutată procedura de înregistrare a mijloacelor auto posesoare de numere de înmatriculare de tip nou. Partea moldovenească a pornit de la standardele internaționale existente, accentuând necesitatea instituirii unui mecanism funcțional, care va face posibilă urmarea unor proceduri prescrise de înregistrare a automobilelor.

4. Insistența Federației Ruse de a deschide un consulat la Tiraspol

În cadrul întâlnirii din 29 martie, de la Moscova, a miniștrilor Afacerilor Externe din Federația Rusă – Serghei Lavrov, și Ucraina – Leonid Kojara, au fost discutate probleme legate de reglementarea transnistreană. Cei doi miniștri au menționat necesitatea coordonării eforturilor comune ce se impun datorită rolului deosebit pe care îl au în calitatea lor de mediatori și garanți ai procesului menționat. În cadrul conferinței de presă comune, ministrul ucrainean, întrebat dacă guvernul său intenționează să urmeze exemplul Rusiei și să deschidă un consulat la Tiraspol, a dat un răspuns negativ. În intervenția sa, ministrul rus, Serghei Lavrov, a menționat că „intenția Rusiei de a deschide un consulat în Transnistria nu trebuie văzută ca un pas spre recunoașterea independenței regiunii /.../. Nu facem jocuri ascunse. Am adresat guvernului Republicii Moldova o rugămintă în acest sens. Mulți cetățeni ruși locuiesc în Transnistria. Apar probleme ce necesită asistență consulară, servicii zilnice”.

Problema deschiderii unui consulat al Federației Ruse la Tiraspol a fost discutată pe larg în cadrul consultărilor moldo-ruse din 22 noiembrie 2012, după ce în aprilie oficialii moldoveni au lăsat să se înțeleagă că problema e dis-

cutabilă. Ulterior, potrivit presei ruse³, Chișinăul a invocat argumente de ordin juridic, precum și necesitatea retragerii prezenței militare ruse din regiune, dar și reglementarea problemei ce ține de datoria de aproximativ \$4 miliarde față de „Gazprom” pentru consumul de gaze de către Transnistria, pentru a putea reveni la discutarea subiectului referitor la deschiderea unui consulat al Federației Ruse la Tiraspol.

5. Concluzii

- Reglementarea transnistreană a intrat iarăși în impas. Elementele de strategie pentru soluționarea problemei transnistrene au apărut în 2005, odată cu instituirea formatului de negocieri „5+2”, a misiunii EUBAM și convingerea Ucrainei de către UE să accepte noile abordări, fixate în Planul de acțiuni UE-R. Moldova, precum și în Planul de acțiuni UE-Ucraina. Potrivit acestei abordări, Republica Moldova ar fi trebuit să devină atractivă pentru Transnistria prin promovarea reformelor prevăzute de PAUEM, modernizându-se și europenizându-se. Ulterior, prin intermediul consolidării măsurilor de încredere, Transnistria urma să fie atrasă într-un proces intens de edificare a unor rețele sociale și economice, astfel încât să fie create premisele pentru startul negocierilor pe probleme politice, de determinare a statutului juridic al regiunii. Scandalurile și instabilitatea politică din Republica Moldova au subminat procesul de reintegrare a țării.
- Reglementarea transnistreană cunoaște în continuare o evoluție sinuoasă. După un șir de evenimente pozitive, legate de reluarea, în februarie 2012, a negocierilor oficiale în format „5+2”, a urmat o perioadă de tatonări și incertitudini legate de stabilirea agendei negocierilor. Refuzul categoric al părții transnistrene de a include în agendă probleme de esență privind statutul juridic al regiunii a avut drept efect etapizarea abordării complexe a problemei. Decizia de abordare a soluționării transnistrene prin prisma instrumentelor OSCE – negocierea etapizată a problemelor social-economice, umanitare și a celor politice – a permis deblocarea negocierilor prin amânarea discutării problemelor politice. În partea a doua a anului 2012, relațiile dintre Chișinău și Tiraspol s-au deteriorat semnificativ, demonstrând depășirea potențialului strategiei „pașilor mici”.
- Nu există, deocamdată, premise pentru „dezghețarea” conflictului și trecerea la o etapă mai dinamică de soluționare. Cel mai probabil, conflictul va rămâne și pentru viitorul apropiat în starea de „îngheț”. În formatul de

³ <http://www.regnum.ru/news/1642530.html>.

negocieri „5+2“, partea transnistreană va insista asupra discutării prioritare a problemele pachetelor „social-economic“ și umanitar.

- Autoritățile moldovene, deși consideră obligatorie evacuarea trupelor militare și a munițiilor rusești din Transnistria, precum și modificarea formatului operațiunii de menținere a păcii în zona de securitate, consimt că acesta nu poate fi subiect de dezbateri în cadrul negocierilor în formatul „5+2“, întrucât pacificatorii au fost dislocați în zona de securitate conform acordului din anul 1992, semnat între Chișinău și Moscova, și numai aceste două părți pot purta discuții la acest subiect în continuare.
- Potențialul abordării bazate pe „consolidarea măsurilor de încredere“ a fost depășit. Cauza este concentrarea exclusivă a reprezentanților administrației transnistrene asupra problemelor umanitare și social-economice, evitându-se discutarea problemelor legate de elaborarea statutului juridic al regiunii, retragerea prezenței militare ruse și modificarea misiunii de pacificare. În cadrul abordării menționate, pot fi și trebuie soluționate problemele curente, de pe agendele grupurilor de lucru, însă nu se poate miza pe găsirea căilor pentru soluționarea durabilă a problemei transnistrene, așa cum prevede programul de guvernare.
- Autoritățile moldovene nu au, deocamdată, o abordare de alternativă sau complementară pentru convingerea liderilor transnistreni să accepte discutarea problemelor de fond pentru reglementarea durabilă a conflictului. Din acest punct de vedere, diferendul revine la statutul de „conflict înghețat“. Spre deosebire de situația din anii precedenți, a scăzut totuși intensitatea disensiunilor, acestea, oricum, persistând prin manifestarea lor în zona de securitate și prin adoptarea doctrinelor militare și a politicii externe a regimului separatist transnistrean, care vin în contradicție cu sarcinile și eforturile autorităților moldovene.
- Apariția unor noi tensiuni în relațiile dintre Chișinău și Tiraspol s-a manifestat și prin instituirea unor taxe vamale speciale la introducerea în raioanele de est a mărfurilor moldovenești supuse accizelor, precum și prin provocări periodice de diferit gen. Motivul exprimat prin necesitatea unor „măsuri de protecție a producătorilor autohtoni de mărfurile supuse accizelor“ nu dezvăluie toate nuanțele, care au, probabil, tangențe cu nemulțumirile reprezentanților transnistreni față de obstacolele pe care le întâmpină sistemul bancar din regiune în raporturile cu băncile din SUA și UE.
- Evoluțiile din prima jumătatea a anului 2013 au demonstrat o înrăutățire substanțială a situației legate de reglementarea transnistreană. Invocând măsuri împotriva deciziei Chișinăului de a instaura șase puncte mobile

de control migrațional de-a lungul hotarului administrativ cu Transnistria, Tiraspolul a pornit un șir de acțiuni extrem de periculoase, cum ar fi încercarea de a instaura puncte vamale suplimentare în Varnița, adoptarea „legii privind hotarul de stat al RMN” și instaurarea unui regim de frontieră unilateral.

- Suportul financiar și politic masiv al Federației Ruse pentru regimul separatist transnistrean va continua să motiveze dezinteresul acestora pentru abordarea problemelor esențiale ale reglementării transnistrene.
- Este necesară o implicare mai mare a UE în regiunea transnistreană. Pînă în prezent, majoritatea activităților din cadrul Politicii Europene de Vecinătate, al Parteneriatului Estic au avut loc preponderent pe malul drept al Nistrului. În condițiile în care partea stîngă a Nistrului continuă să se afle sub influența Rusiei, diferențele dintre malul drept, declarat pro-european, și malul stîng, declarat pro-euroasiatic, cresc, exacerbind diviziunile existente.
- Pe lîngă acțiunile concrete pe care le-ar putea întreprinde UE în Transnistria, cu statut de activitate separată se impune o campanie de informare a cetățenilor de pe malul stîng cu privire la beneficiile de care s-ar putea bucura în urma semnării de către Republica Moldova a Acordului de asociere, Acordului privind liberalizarea regimului de vize, Acordului de liber schimb etc.
- Reprezentanții autorităților moldovene ar trebui să-și coordoneze acțiunile și mesajele referitoare la reglementarea transnistreană. Mesajele contradictorii ale șefului statului, prim-ministrului, precum și cele ale ministrului Apărării, în probleme de reglementare transnistreană pot deruta atît opinia publică din Republica Moldova, cît și atitudinile garanților și mediatorilor în procesul de reglementare transnistreană.

V. ZONA DE LIBER SCHIMB APROFUNDAT ȘI CUPRINZĂTOR: CU SAU FĂRĂ TRANSNISTRIA?

Adrian Lupușor¹

Recent, a fost finalizat procesul de negocieri pe marginea creării Zonei de Liber Schimb Aprofundat și Cuprinzător (ZLSAC) dintre Uniunea Europeană și Republica Moldova. Aceasta urmează să înlocuiască actualul sistem de preferințe comerciale autonome (PCA) prin oferirea unui regim de comerț mai avantajos și stabil pe termen lung. Autoritățile moldovene au reușit definitivarea tuturor rundelor de negocieri într-un termen record (16 luni). Astfel, în pofida blocajului politic din perioada martie-aprilie 2013, Moldova va reuși, în cadrul summitului Parteneriatului Estic de la Vilnius din noiembrie 2013, să parafeze Acordul privind crearea ZLSAC, acesta urmînd a fi semnat în 2014, cu intrarea în vigoare în 2015.

Calculule matematice au demonstrat că semnarea acestui acord de liber schimb cu UE implică efecte pozitive pentru economia Republicii Moldova, datorită impulsionării exporturilor cu circa 11%, a consumului populației – cu circa 8% și a produsului intern brut – cu peste 6%². Estimările respective nu iau în calcul însă și situația din regiunea transnistreană. În general, se cunoaște foarte puțin despre efectele semnării unui asemenea acord asupra regiunii din stînga Nistrului, în special din cauza lipsei datelor statistice privind situația social-economică. Totodată, este incert și cadrul juridic care urmează să reglementeze relațiile economice dintre firmele din Transnistria și cele din UE după

¹ Adrian Lupușor este directorul executiv al Centrului Analitic Independent EXPERT-GUP.

² V. Prohnițchi, Compararea strategică a opțiunilor integraționiste ale Republicii Moldova: integrarea economică aprofundată și cuprinzătoare cu UE versus aderarea la Uniunea Vamală Rusia-Belarus-Kazahstan, Expert-Grup, 2012.

intrarea în vigoare a ZLSAC, avînd în vedere faptul că autoritățile de la Chișinău nu dețin controlul asupra regiunii. În acest articol, vom analiza posibilele formule de participare sau neparticipare a regiunii transnistrene în ZLSAC, constrîngerile create pentru autoritățile constituționale de la Chișinău, precum și eventualele efecte asupra economiei regiunii separatiste.

1. Interese (geo)politice *versus* interese economice

Situația din regiunea transnistreană a demonstrat că interesele economice deseori nu coincid cu cele (geo)politice. În pofida specificului politicii externe urmărite de către autoritățile transnistrene, cele mai importante companii din regiune au reușit să se integreze, mai mult sau mai puțin, în economia Uniunii Europene. Astfel, în 2012, circa 45% din toate exporturile operate de agenții economici din stînga Nistrului, cu excepția livrărilor de energie electrică în dreapta Nistrului, au fost orientate spre piața comunitară. Din acestea, circa jumătate sînt direcționate spre România, care este al doilea cel mai important partener comercial al regiunii transnistrene (*Tabel 1*).

Tabel 1. Structura exporturilor regiunii transnistrene după principalele destinații geografice*

Principalii parteneri la export	Milioane dolari SUA	Pondere în total, %
Uniunea Europeană	203,0	45,9
România	89,4	20,2
Italia	43,0	9,7
Germania	25,3	5,7
Alte țări UE	45,3	10,2
Comunitatea Statelor Independente	239,0	54,1
Rusia	154,7	35,0
Ucraina	59,6	13,5
Alte țări CSI	24,7	5,6
Total exporturi	442,0	100,0

Sursa: Banca Centrală Transnistreană

* Tabelul nu include livrările de energie electrică din stînga Nistrului pentru restul teritoriului Republicii Moldova, care în 2012 au constituit circa 250 milioane USD, dar nu pot fi considerate exporturi.

Printre produsele exportate în UE se numără articole și mărfuri textile, produse metalice, energie și încălțăminte, care constituie circa 85% din totalul exporturilor spre UE. Totodată, majoritatea vânzărilor respective sînt dominate

de câteva companii strategice pentru regiune: „Tirotex“ (textile), „Uzina Metalurgică Moldovenească“ (metale), Centrala electrică de la Cuciurgan (energie electrică) și fabrica „Tighina“ (încălțăminte). Datele respective confirmă importanța majoră a pieței comunitare pentru economia transnistreană. În același timp, din cauza unui nivel foarte înalt de concentrare, atât pe produse, cât și pe companii, regiunea este foarte vulnerabilă față de riscul pierderii acestei piețe.

Regimul comercial curent a influențat substanțial accesul producătorilor din regiunea transnistreană pe piața UE. Astfel, regiunea beneficiază de Preferințe Comerciale Autonome, acordate în 2008 de către UE pentru întreg teritoriul Republicii Moldova. Aceasta permite firmelor din stînga Nistrului, la fel ca celor din dreapta Nistrului, să exporte pe piața comunitară majoritatea produselor fără a plăti taxe vamale. Excepție fac unele produse agroalimentare, pentru care anumite cote maxime sînt aplicate, precum și produsele de origine animalieră care nu pot fi exportate în UE din cauza nerespectării standardelor de calitate. Pentru a beneficia de acest regim comercial, condiția esențială pentru companiile transnistrene este înregistrarea la Camera de Înregistrări de Stat din Chișinău. În același timp, în regiune este aplicat un tarif vamal relativ protecționist pentru importurile din UE: media taxelor vamale la importuri este de 7,3%, în timp ce în regiunea din dreapta Nistrului aceasta constituie doar 4,6%.

2. Provocările pentru guvernul de la Chișinău

Acest regim comercial asimetric a plasat regiunea transnistreană într-o zonă pe cît de confortabilă pe termen scurt, pe atît de periculoasă pe termen lung. Într-adevăr, la moment, majoritatea companiilor din stînga Nistrului pot exporta spre piața UE în regim *duty-free*, fiind protejate în același timp de concurența din partea produselor de import și avantajate de produse energetice ieftine livrate de către Federația Rusă. Însă aceste beneficii nu au creat motivațiile necesare pentru modernizarea proceselor tehnologice și a utilajului din cadrul companiilor respective, fapt care ar putea implica repercusiuni pe termen lung asupra economiei regionale. În pofida acestor riscuri, administrația de la Tiraspol este reticentă cu privire la schimbarea regimului comercial actual în favoarea ZLSAC. Cauzele principale țin de obligativitatea aderării regiunii la tariful vamal mult mai liberalizat al Republicii Moldova, promovarea unor reforme structurale (ex: transparentizarea ajutorului de stat, implementarea standardelor internaționale, liberalizarea activității antreprenoriale), care sînt incompatibile cu unele interese de grup din regiune. Nu în ultimul rînd, aceasta

contravine și vectorului strategic urmărit de autoritățile din stînga Nistrului, diametral opus față de cel de integrare europeană.

Deși procesul de negocieri pe marginea constituirii ZLSAC a fost finalizat, regiunea transnistreană constituie o provocare majoră pentru implementarea prevederilor acordului respectiv asupra întregului teritoriu al Republicii Moldova. Lipsa de consens pe marginea unui spectru de probleme de ordin tehnic (ex: armonizarea tarifului vamal, a infrastructurii calității) și strategic (ex: integrarea europeană sau eurasiatică) împiedică promovarea unei agende comune de reforme de pe ambele maluri ale Nistrului.

Principala dilemă este dacă UE va fi de acord ca ZLSAC să fie acordată Republicii Moldova ca stat integru (similar cu preferințele comerciale autonome) sau doar regiunii din dreapta Nistrului, care este sub controlul autorităților constituționale. În primul caz, nu este clar în ce mod vor fi aplicate prevederile ZLSAC asupra unei regiuni necontrolate de autoritățile de la Chișinău, care are propria politică vamală, incompatibilă cu obiectivul de liberalizare a comerțului, și unde autoritățile nu au întreprins nicio acțiune în vederea armonizării cu normele UE. În cel de-al doilea caz, UE va înlocui regimul comercial curent cu unul mult mai restrictiv pentru mărfurile care provin din raioanele din stînga Nistrului, fapt care va avea repercusiuni economice dramatice asupra regiunii.

3. Scenarii posibile

Pornind de la constrîngerile economice și politice menționate, cadrul relațiilor economice bilaterale dintre Republica Moldova și UE ar putea evolua după trei scenarii:

- (1) ZLSAC este constituită pe întreg teritoriul țării, inclusiv în regiunea transnistreană;
- (2) ZLSAC este constituită doar în raioanele din dreapta Nistrului;
- (3) ZLSAC este constituită doar în raioanele din dreapta Nistrului, însă cu posibilitatea companiilor din Transnistria de a beneficia de aceleași privilegii, dacă anumite condiții sînt îndeplinite.

În continuare vom evalua impactul așteptat al fiecărei opțiuni.

Scenariul nr. 1: ZLSAC este constituită pe întreg teritoriul țării, inclusiv în regiunea transnistreană

În cadrul acestui scenariu, regiunea transnistreană adoptă tariful vamal comun al Republicii Moldova și implementează reformele necesare de armonizare instituțională cu normele UE. Avînd în vedere faptul că firmele din regiune deja beneficiază de taxe vamale zero pentru majoritatea produselor exportate, efec-

tul eliminării barierelor tarifare va fi unul minor. Singurul domeniu important care va fi totuși avantajat este sectorul agricol, datorită eliminării taxelor vamale aplicate la moment de către UE la importurile din produse agricole din Republica Moldova.

Principalele beneficii țin totuși de atenuarea barierelor netarifare în urma ajustării standardelor și a întregii infrastructuri a calității la normele UE care vor impulsiona substanțial exporturile regiunii. Importurile de asemenea vor crește în urma alinierii graduale a tarifului vamal aplicat de către autoritățile transnistrene la tariful unic al Republicii Moldova, care, pe termen lung, urmează a fi complet liberalizat. Totuși efectele pentru economia regiunii vor fi pozitive datorită ieftinirii produselor importate, ceea ce va duce la diminuarea costurilor de producție (în cazul importurilor de materie primă) și la creșterea bunăstării populației grație scăderii prețurilor la produsele de consum. Ultimul canal de propagare a efectelor ZLSAC asupra regiunii transnistrene este sporirea atractivității investiționale, drept urmare a ameliorării climatului de afaceri.

Toți factorii menționați (diminuarea barierelor tarifare și netarifare, creșterea importurilor și impulsionarea activității investiționale) vor avea efecte benefice asupra economiei regiunii și ar putea contribui cu o creștere de circa 3%-4%³.

Scenariul nr. 2: ZLSAC este constituită doar în raioanele din dreapta Nistrului

Dacă ZLSAC va fi constituită pentru Republica Moldova excluzând regiunea transnistreană, UE va înlocui regimul tarifar preferențial de care la moment beneficiază firmele din stînga Nistrului cu un regim mult mai restrictiv, conform prevederilor Clauzei *Națiunea cea mai favorizată* (Most Favoured Nation – MFN). Aceasta va duce în mod automat la scumpirea produselor livrate de către firmele transnistrene pe piața comunitară și, respectiv, va lovi în competitivitatea acestora. În urma înlocuirii regimului Preferințelor comerciale autonome cu cel al Națiunii celei mai favorizate, produsele textile vor deveni mai scumpe cu 12%, articolele de metale – cu 12%, încălțăminte – cu 17%, iar altele – în medie cu 15%. Prin urmare, cele mai importante ramuri industriale ale regiunii vor fi și cele mai afectate, iar repercusiunile asupra exporturilor vor fi evidente. Un simplu calcul bazat pe elasticitățile estimate de UNCTAD relevă faptul că exporturile din regiunea transnistreană spre UE urmează să scadă cu circa o pătrime, iar exporturile totale – cu circa 7%.

³ Estimările se bazează pe rezultatele unui model vectorial autoregresiv. Pentru mai multe detalii, nu ezitați să contactați autorul.

Un șoc atât de puternic asupra competitivității va cauza și un declin substanțial în producția industrială din regiune, iar mai mulți producători ar putea să nu reușească să găsească alte piețe de desfacere. Aceasta va afecta negativ situația financiară a majorității firmelor din regiune, care se bazează mult pe exporturile în UE, ducând și la diminuarea investițiilor. În urma diminuării exporturilor și a investițiilor, economia regiunii ar putea să se comprime cu circa 5%-6%⁴. O asemenea reducere ar putea fi și mai dramatică dacă luăm în calcul situația economică dificilă a regiunii, unde importurile depășesc de două ori exporturile, deficitul de cont curent este echivalent cu produsul regional brut, iar deficitul bugetar, în pofida susținerii generoase din partea Federației Ruse, atinge 10% din economia regiunii.

Scenariul nr. 3: ZLSAC este constituită doar în raioanele din dreapta Nistrului, însă cu posibilitatea companiilor din Transnistria de a beneficia de aceleași privilegii dacă anumite condiții sînt îndeplinite

Scenariul respectiv este unul de compromis între participarea deplină a regiunii la ZLSAC și izolarea completă a acesteia de prevederile Acordului. Astfel, dacă vor îndeplini o serie de cerințe de bază privind respectarea regulilor de origine și a standardelor de calitate, companiile din stînga Nistrului vor putea beneficia de prevederile ZLSAC. Totodată, autoritățile de la Tiraspol vor reduce de două ori taxele vamale la import, pentru a avea opțiunea aderării la acordul respectiv. În urma reducerii prețurilor, volumul produselor importate din UE ar putea crește cu circa 3%-4%, iar importurile totale ale regiunii cu circa 1%⁵. Volumul total al exporturilor ar putea să rămînă neschimbat, însă influxul de investiții va crește cel mai probabil cu circa 1% în urma adoptării mai multor standarde comunitare și a ameliorării climatului de afaceri din regiune. Efectul cumulat urmează să fie unul modest, însă pozitiv pentru economia raioanelor din stînga Nistrului, cu o creștere estimată la circa 0,5%-1%.

4. În loc de concluzii: Transnistria are nevoie de piața UE

Zona de confort în care se află la moment regiunea transnistreană este amăgitoare și compromisă pe termen lung. Sistemul de preferințe comerciale autonome acordate de către UE întregului teritoriu al Republicii Moldova este prin

⁴ Admitem ipoteza că investițiile vor scădea cu circa 5%. Impactul diminuării investițiilor și exporturilor asupra PIB-ului a fost estimat în baza modelului vectorial autoregresiv structural. Nu ezitați să contactați autorul pentru mai multe detalii.

⁵ Calculele au fost făcute în baza elasticităților estimate de UNCTAD pentru Republica Moldova. Nu ezitați să contactați autorul pentru mai multe detalii.

definiție un regim comercial unilateral și pe termen limitat, în timp ce ZLSAC este bazată pe un acord bilateral și pe termen nelimitat. Mai mult decât atât, susținerea financiară și politică din partea Federației Ruse nu oferă nicio certitudine pe termen lung, în special dacă luăm în calcul situația economică șubredă din regiune: deficitele bugetare, comerciale și de cont curent cresc de la an la an și sînt incompatibile cu capacitățile de plată ale regiunii. Totodată, economia transnistreană este foarte concentrată, atât pe sectoare, cît și pe companii, factor care explică vulnerabilitatea extrem de pronunțată a acesteia la fluctuațiile de pe piețele externe.

Avînd în vedere necesitatea diversificării și a extinderii piețelor de desfacere, Transnistria nu își poate permite să rateze oportunitatea integrării mai intense cu piața UE, care deja constituie circa 45% din exporturile regiunii. Beneficiile principale ale ZLSAC țin de un regim comercial mai avantajos, în special pentru produsele agricole, ameliorarea climatului de afaceri și creșterea investițiilor. Totodată, adoptarea standardelor UE are un efect multiplicator deloc neglijabil, din simplu motiv că standardele UE sînt recunoscute la nivel internațional, ceea ce permite un acces mai liber al producătorilor din regiune nu doar la piața comunitară, dar și la alte piețe importante (ex: Turcia, SUA, China).

Evident, aderarea la ZLSAC implică și mai multe riscuri, în special pentru companiile mai puțin competitive, care, cel mai probabil, nu vor putea face față concurenței cu producătorii din UE. Cu toate acestea, calculele efectuate în baza unui model econometric și a estimărilor UNCTAD confirmă beneficiile nete ale acordului respectiv pentru economia regiunii. Astfel, dacă ZLSAC va fi constituită pe întreg teritoriul Republicii Moldova (inclusiv Transnistria), economia raioanelor din stînga Nistrului ar putea crește cu circa 3%-4%. În același timp, dacă Transnistria nu va face parte din ZLSAC, aceasta va putea pierde piața UE, implicînd un declin de circa 5% al produsului regional brut. Scenariul intermediar, conform căruia doar unele companii transnistrene ce respectă anumite condiții vor putea beneficia de prevederile ZLSAC, va aduce la fel beneficii nete pentru economia regiunii, cu o creștere de aproximativ 1%.

Prin urmare, comportamentul necooperant al administrației de la Tiraspol pe marginea aderării la ZLSAC nu este compatibil cu dezideratul de dezvoltare economică sustenabilă a regiunii. În pofida intereselor (geo)politice, autoritățile transnistrene trebuie să-și dea seama de efectele economice benefice ale accesului la piața comunitară, fără de care economia regională nu va putea funcționa pentru mult timp. Totodată, autoritățile de la Chișinău, deși au pîrghii limitate de influență asupra administrației de la Tiraspol, trebuie să se focalizeze mai curînd pe promovarea unei politici intense de informare în rîndul societății civile și al mediului de afaceri pe marginea efectelor ZLSAC.

VI. PRINCIPALELE CONSTRÎNGERI ÎN ATRAGEREA INVESTIȚIILOR STRĂINE DIRECTE DIN UE ÎN REPUBLICA MOLDOVA – O VIZIUNE SIMPLISTĂ ASUPRA DISFUNCTIIONALITĂȚILOR EXISTENTE

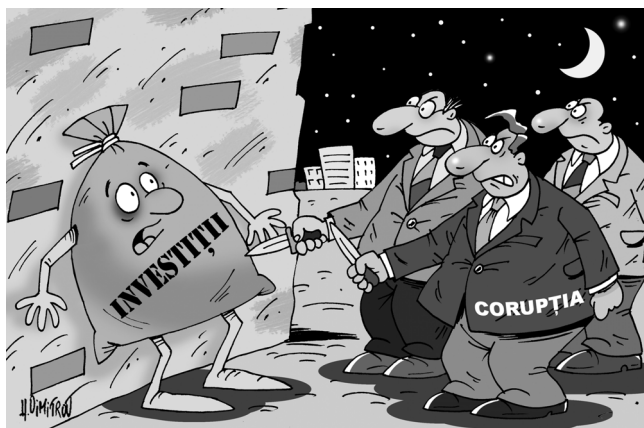
Victoria Vasilescu¹

Investițiile străine directe (ISD) pot avea un impact pozitiv important asupra economiei oricărei țări, dacă aceasta creează condiții pentru ca investițiile să fie canalizate nu doar pe domenii de interes pentru investitori, dar în special pe domenii care nu ar epuiza resursele interne, ci mai curînd le-ar consolida și diversifica. În condițiile unei economii mici și deschise, cum este cea a Republicii Moldova, orice investiție străină directă este mai mult decît benefică. Studii recente în domeniu demonstrează importante efecte pozitive ale companiilor străine venite în Moldova asupra întreprinzătorilor autohtoni, cum ar fi procesul de creare a locurilor de muncă și creșterea exporturilor.

Sectorul privat, spre care sînt canalizate cele mai multe ISD, este recunoscut ca fiind motorul dezvoltării economice. Scopul final ar trebui totuși să fie dezvoltarea capitalului uman, creșterea economică fiind de fapt o locomotivă importantă în acest sens. În continuare voi face o analiză a barierelor și constrîngerilor pe intern – mai puțin discutate pînă acum – în calea atragerii investițiilor străine directe în economia Republicii Moldova.

Investitorii străini au întîmpinat și vor continua, probabil, să întîmpine o serie de bariere și constrîngeri pe piața Republicii Moldova. Aceste bariere sînt analizate în detaliu în multe studii recente. Printre ele pot fi enumerate: climatul investițional defectuos, legislația imperfectă, infrastructura subdezvoltată, dar și unele impedimente mai speciale, cum ar fi nivelul înalt al corupției. Pînă

¹ Victoria Vasilescu este director de programe în cadrul Centrului Analitic Independent EXPERT-GRUP.

nu demult, se vorbea și se scriau cuvinte de laudă cu referire la forța de muncă de care dispune țara noastră, la calificarea înaltă (dar cu o remunerare relativ joasă). Se mai vehiculează cu ideea că R. Moldova dispune de cele mai fertile soluri din regiune. Aceste avantaje ale țării noastre dispar însă pe zi ce trece, căci investitorii străini dornici să-și plaseze capitalul în domeniul productiv se conving că nu mai pot găsi atât de ușor brațe de muncă ce ar avea o calificare conformă cerințelor zilei de azi. Acest fapt devine evident atunci când observăm că, încercând să intre pe piața Republicii Moldova, marii investitori depistează de fapt avantaje erodate (prezentate mai jos).

Pentru început, e important să menționăm că orice întreprinzător străin, înainte de a lua decizia de a face o investiție directă într-o țară, efectuează o analiză minuțioasă a avantajelor, dezavantajelor, oportunităților și obstacolelor pe care ar putea să le întâmpine intrând pe piața respectivă. Concomitent, sînt evaluate și riscurile potențiale, inclusiv riscul de țară, care ține de probabilitatea pierderilor în urma unor evenimente economice, sociale și politice specifice țării. Or, instabilitatea politică atestată în ultima perioadă în Moldova a avut efecte negative inclusiv asupra atragerii ISD. Pe plan internațional, Republica Moldova e percepută ca o țară cu un grad de risc foarte înalt, gradul 5², deși în comparație cu perioada precedentă a înregistrat anumite ameliorări la nivel de protejare a investițiilor străine. Niciuna dintre țările UE nu are un asemenea grad de risc, România și Ungaria avînd gradul 4. Un alt indicator luat în calcul de către investitorii străini este *Doing Business*, elaborat și evaluat anual de Banca Mondială. Dintre 185 de țări evaluate, Moldova se plasează pe locul 83³, înregistrînd o ușoară îmbunătățire față de 2012 (locul 86), iar aceasta

² <http://www.euromoneycountryrisk.com/Home/Return/Countries/Moldova/Overview>.

³ <http://www.doingbusiness.org/data/exploreeconomies/moldova>.

se datorează ameliorării a trei indicatori. În special, e de menționat creșterea semnificativă a nivelului de protejare a investitorilor; ceilalți șapte indicatori au înregistrat însă o înrăutățire, cel mai mult scăzând indicatorul aferent începerii unei afaceri.

Angajatorii privați ar putea fi o sursă reală pentru dezvoltarea capitalului uman, dar pentru aceasta nu e suficient să fie ținute locurile slabe în sistem, fiind necesară și o anticipare a apariției breșelor pe viitor. Or, la acest capitol, politicile noastre sînt mai curînd retroactive.

Sistemul educațional din Republica Moldova produce anual specialiști mult peste așteptările localnicilor și mult sub cele ale potențialilor investitori străini. Acest lucru nu este totuși atît de vizibil, în special dacă luăm în considerație faptul că de multe ori tabloul real este denaturat de posibilitatea tinerilor absolvenți de a căuta și a găsi un loc de muncă peste hotare. Migrația masivă și exodul de forță de muncă tînără este și va rămîne o problemă importantă. Despre măsurile de redresare a situației curente s-a vorbit și se vorbește foarte mult, mai puțin însă se acționează. În ultimii ani, se observă tendința de creștere a numărului de tinerii care se înmatriculează la științe sociale, economie și drept, iar numărul celor care optează pentru inginerie, diverse tehnologii, construcții și științe exacte este în scădere considerabilă. Un investitor străin ar putea necesita tocmai specialiști din cea de-a doua categorie, care să posede cunoștințe tehnice exacte. Este adevărat și faptul că facultățile tehnice din Republica Moldova au pierdut cursa pentru modernizarea resurselor academice și tehnice pe care le pot propune studenților. Lipsa specialiștilor cu calificare înaltă în domenii tehnice este o constrîngere pe piața forței de muncă. Acest fapt este demonstrat de exemplele unor companii mari cu capital străin, care găsesc cu dificultate tineri cu o pregătire profesională necesară. Bunăoară, compania germană „Draexlmaier“, care a investit în deschiderea Zonei Economice Libere (ZEL) Bălți, a simulat angajările pe un număr de populație de 160 de mii de oameni, firma „Danube Logistics“, operatorul Portului Internațional de la Giurgiulești și administratorul ZEL din aceeași regiune – pe un număr de 100 de mii persoane. Ambele întreprinderi au ajuns însă la concluzii triste. Discrepanța dintre ceea ce avem în termeni de forță de muncă calificată și ceea ce necesită potențialii investitori este foarte mare.

Investițiile străine directe în economia Republicii Moldova au fost relativ volatile. Potrivit datelor statistice oficiale, în anul 2012 acestea au fost de 1,8 ori mai mici decît în perioada precedentă. Este relativ lesne de înțeles de ce o mare parte din investițiile străine directe, peste 27%, le-au constituit achizițiile de bunuri imobile de către nerezidenți. Acest sector mai întrunește în continuare unele caracteristici care fac oferta foarte atractivă. Pe de altă parte, o astfel

de pondere în investițiile străine aduce presiuni adiționale pe acest segment și poate conduce ulterior la o mare dezamăgire a investitorilor străini și locali. Or, prăbușirea businessului imobiliar poate fi foarte aproape, avînd consecințe transversale importante.

Economia și societatea din Republica Moldova au de fapt nevoie de un nou început, de o resetare a modelului de dezvoltare economică. Această schimbare trebuie să vină din interiorul țării, deoarece investitorii străini nu urmăresc decît valorificarea resurselor de care dispune sistemul economic și cel social local, maximizarea profiturilor. Cu toate acestea, foarte des, sînt gata să facă mai mult decît atît. În această ordine de idei, investițiilor străine directe, care ar face conexiunile necesare dintre interesele investitorilor, capacitățile forței de muncă tinere și cadrul obiectelor de dezvoltare pe termen lung ale țării, le aparține un rol important. La momentul actual, este încă neclar în ce fel politicile pe diverse segmente pot conduce la crearea acestor conexiuni. Or, incoerența cadrului legislativ, incapacitatea infrastructurilor existente, lipsa unei viziuni mutual acceptate pe intern, exodul continuu al tinerilor și modelul de dezvoltare economică mult prea greoi ne vor menține în continuare pe o pistă nedorită.

VII. PERFORMANȚA AUTORITĂȚILOR ÎN FURNIZAREA SERVICIILOR DE GOSPODĂRIE COMUNALĂ

Polina Panainte

61

Unul din scopurile strategice ale Republicii Moldova este modernizarea și alinierea la standardele europene. Printre multiplele standarde de ordin economic, politic, de drept, o caracteristică esențială a statelor europene este asigurarea tuturor cetățenilor cu apă potabilă curată, colectarea la timp a deșeurilor și existența transportului public. Acest articol prezintă situația serviciilor publice de gospodărie comunală din Republica Moldova și subliniază faptul că în eforturile sale de integrare europeană, guvernul nu acordă atenția necesară acestui domeniu.

1. Angajamentele guvernului în domeniul serviciilor comunale

În pofida angajamentelor formal asumate de către guvern într-un șir de programe și strategii de dezvoltare regională și modernizare a autorităților locale, asigurarea accesului locuitorilor Moldovei la servicii comunale de calitate nu reprezintă un obiectiv prioritar. Documentele de politici publice promovate în acest domeniu nu se referă decât periferic la serviciile de gospodărie comunală, servicii care ar trebui să reprezinte un element central când se discută despre dezvoltarea regională, bunăstarea cetățenilor și mai ales despre integrarea europeană.

Un șir de acte legislative și normative au fost elaborate în ultimii ani în scopul creării unui cadru instituțional eficient și funcțional, dedicat acordării unor servicii publice calitative populației. Printre acestea se numără: Strategia națională de descentralizare și Planul de acțiuni privind implementarea Strategiei prin Legea nr. 68 din 05.04.2012; Hotărîrea Guvernului nr. 158 din 04.03.2010 cu privire la aprobarea Strategiei naționale de dezvoltare regională; documentul strategic „Relansăm Moldova. Prioritățile de dezvoltare pe termen mediu”; Hotărîrea Guvernului nr. 1305 din 21.11.2008 cu privire la Consiliul

Național de Coordonare a Dezvoltării Regionale; Hotărîrea Guvernului nr. 127 din 08.02.2008 cu privire la măsurile de realizare a Legii nr. 438-XVI din 28 decembrie 2006 privind dezvoltarea regională în Republica Moldova etc.

O scurtă analiză a acestor acte normative și politici demonstrează că creșterea gradului de acces, a calității și eficienței serviciilor comunale nu se regăsește plenar printre obiectivele autorităților centrale. Un obiectiv parțial corelat acestui domeniu este dat de Strategia națională de descentralizare, care prevede: perfecționarea sistemului de instruire cu scopul de a asigura creșterea capacității profesionale a resurselor umane în domeniul organizării și asigurării serviciilor comunale și sectoriale; crearea unui nomenclator al competențelor APL, care va trebui să cuprindă și competențele detaliate ale APL în domeniul serviciilor comunale. Nimic mai mult nu se menționează despre acces, calitate, eficiență sau investiții în sectorul serviciilor comunale.

În plus, poate fi observat și faptul că aceste strategii, hotărîri de guvern și legi nu conțin informații despre starea critică în care se află sfera serviciilor de gospodărie comunală. Singurele referințe la acest subiect sînt făcute în Strategia națională de dezvoltare regională, unde sînt prezentate date ale Raportului Național de Dezvoltare Umană în Republica Moldova pentru 2006.

Alte informații despre serviciile de gospodărie comunală pot fi găsite în Strategiile de dezvoltare regională, elaborate de Agențiile de dezvoltare regională, dar nici acestea nu conțin date verificabile, agregate, care să prezinte întregul spectru de servicii furnizate locuitorilor din orașele și satele din Republica Moldova.

Observăm, așadar, că în contextul reformei de descentralizare și modernizare a administrației publice în Moldova nu se regăsesc obiective orientate spre calitatea serviciilor publice de gospodărie comunală și nici spre creșterea performanței autorităților în furnizarea acestora. Unul dintre motivele acestei atenții reduse din partea autorităților este lipsa de informații actualizate și sistematizate despre starea lucrurilor în domeniu. În prezent, informațiile despre gradul de acces al locuitorilor la serviciul de aprovizionare cu apă, canalizare, salubritate, transport public, dar și despre calitatea serviciilor furnizate nu sînt disponibile nici consumatorilor, nici autorităților, situație care are un șir de implicații de ordin social, economic și politic.

2. Lipsa informațiilor despre calitatea serviciilor publice de gospodărie comunală

Lipsa unor informații publice despre performanța autorităților în asigurarea locuitorilor cu apă potabilă, servicii de canalizare, salubritate etc. face dificilă ținerea sub control și responsabilizarea autorităților locale pe durata man-

datului acestora. Locuitorii din orașele Republicii Moldova rareori au acces la informații veridice despre calitatea serviciilor publice pentru care plătesc sau la situația care ar trebui să existe în domeniul dat. Aceste condiții favorizează transparența redusă a autorităților locale și alimentează indiferența locuitorilor vizavi de calitatea actului de guvernare locală.

Pe de altă parte, managementul slab al datelor la nivel local, dar și lipsa unui mecanism instituționalizat de monitorizare și evaluare a serviciilor publice de gospodărie comunală împiedică autoritățile să autoevalueze calitatea serviciilor publice furnizate și, de asemenea, reduce capacitatea autorităților publice locale de a responsabiliza operatorii publici sau/și privați care furnizează aceste servicii. Totodată, lipsa la nivel central a informațiilor sistematizate despre calitatea serviciilor publice de gospodărie comunală împiedică alocarea eficientă de mijloace financiare pentru crearea unei infrastructuri durabile. Astfel, în lipsa unui instrument de evaluare, investițiile în infrastructura serviciilor comunale nu se fac neapărat acolo unde este cea mai mare necesitate. Menționăm aici situația critică din orașul Soroca la capitolul canalizare – apele uzate adunate de la cei peste 35 000 de locuitori ai orașului se revarsă direct în râul Nistru, creînd astfel un șir de probleme la nivel local, național și internațional.

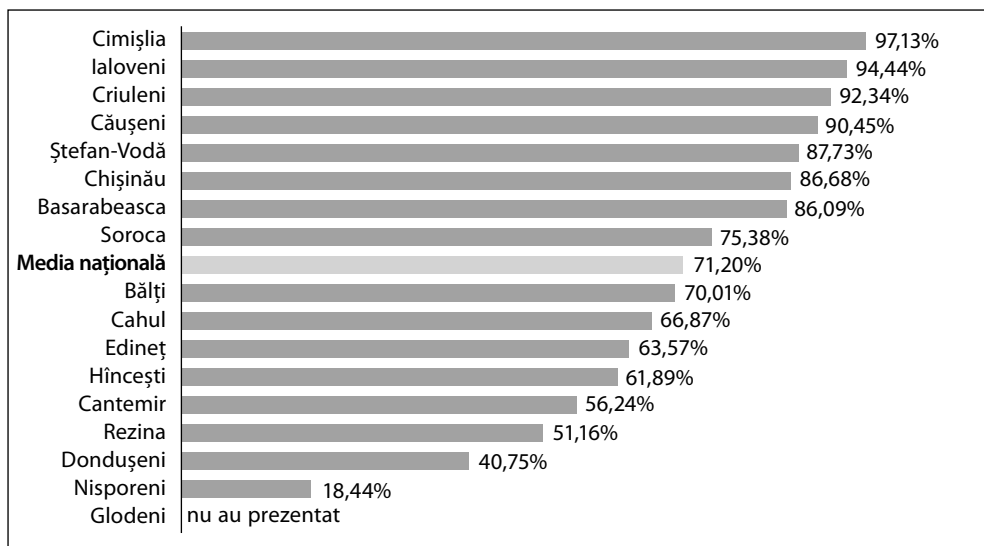
3. Performanța autorităților în furnizarea serviciului de aprovizionare cu apă, canalizare, salubritate și transport

În continuare este prezentată o analiză comparativă a performanței autorităților publice din șaptesprezece orașe-centre raionale și municipii, ceea ce permite observarea diferențelor între orașele de același nivel și demonstrează existența unor discrepanțe semnificative în accesul cetățenilor la serviciile publice de gospodărie comunală, dar și discrepanțe în costul și calitatea acestor servicii, acolo unde ele există.

Gradul de acces al populației la principalele servicii publice de gospodărie comunală

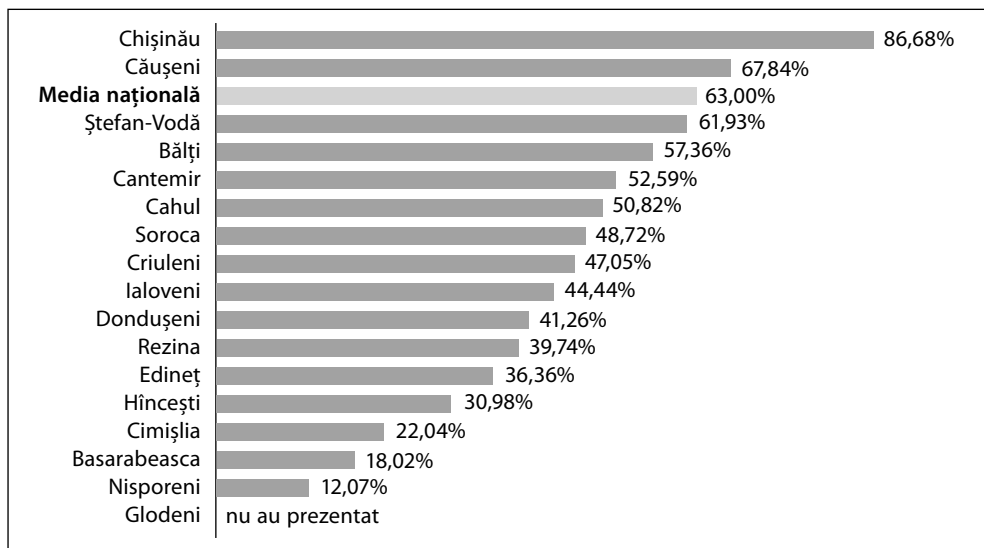
Gradul de acces al populației la principalele servicii publice de gospodărie comunală este neuniform și diferă mult în orașele analizate în cercetare. În medie, 71,2% din locuitorii orașelor analizate beneficiază de acces la serviciul de alimentare cu apă potabilă, valori înalte înregistrându-se în orașele Cimișlia, Ialoveni, Criuleni, Căușeni, iar un grad redus de acces la acest serviciu este înregistrat în Nisporeni (18,44%) și Dondușeni (40,75%).

Figura 1. Gradul de acces al populației la serviciul public de alimentare cu apă, %

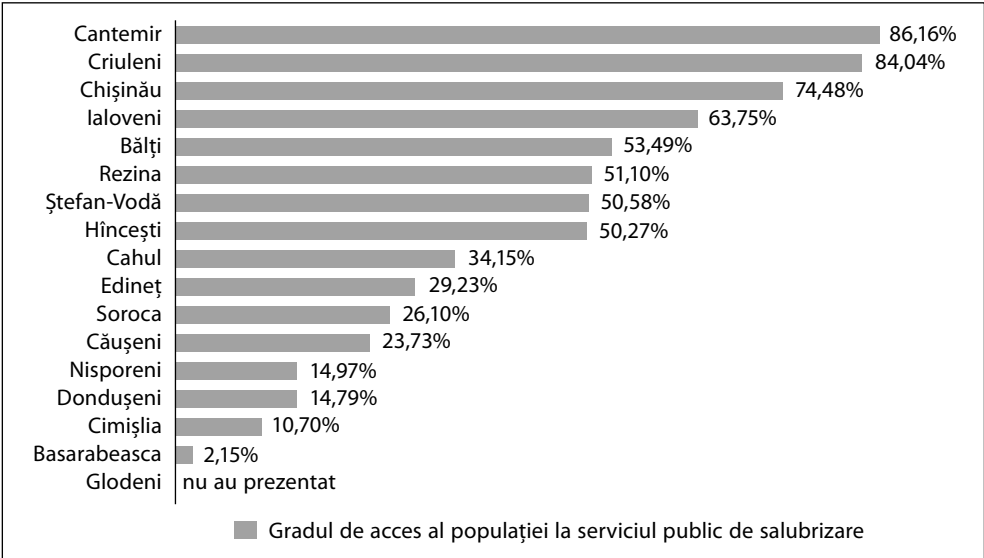
Accesul la serviciul de canalizare și epurare este în medie mai redus decât în cazul serviciului apă, media națională fiind de 63%. În majoritatea orașelor analizate în studiu, mai puțin de 50% dintre locuitori au acces la serviciul de canalizare, cu un minim de 12,07% înregistrat în Nisporeni și maximum de 86,68% în municipiul Chișinău.

Figura 2. Gradul de acces al populației la serviciul public de canalizare, %

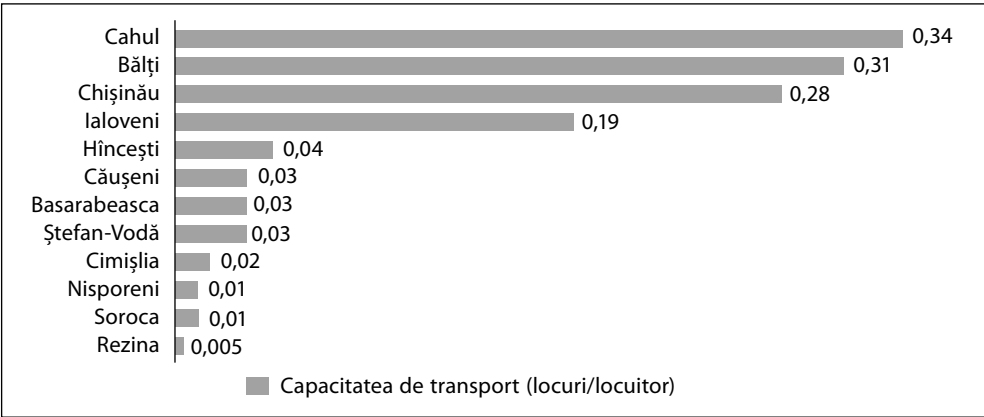
Un acces și mai redus au cetățenii la serviciul de salubritate. În medie doar 41,8% dintre gospodăriile orașelor analizate beneficiază de acest serviciu pe bază de contract, gradul maxim de accesibilitate fiind înregistrat în Cantemir (86,16%), Criuleni (84,04%) și Chișinău (74,48%) și un grad minim de acces la acest serviciu înregistrându-se în Basarabeasca (2,15%) și Cimișlia (10,7%).

Figura 3. Gradul de acces al populației la serviciul public de salubritate, %

Dacă în toate localitățile cercetate sînt furnizate servicii publice de alimentare cu apă, canalizare și salubritate, atunci serviciul transport public este furnizat în doar 13 dintre localitățile analizate, orașele Dondușeni, Criuleni și Cantemir neavînd un asemenea serviciu. Dar și în orașele în care există trans-

Figura 4. Capacitatea de transport, locuri/locuitor

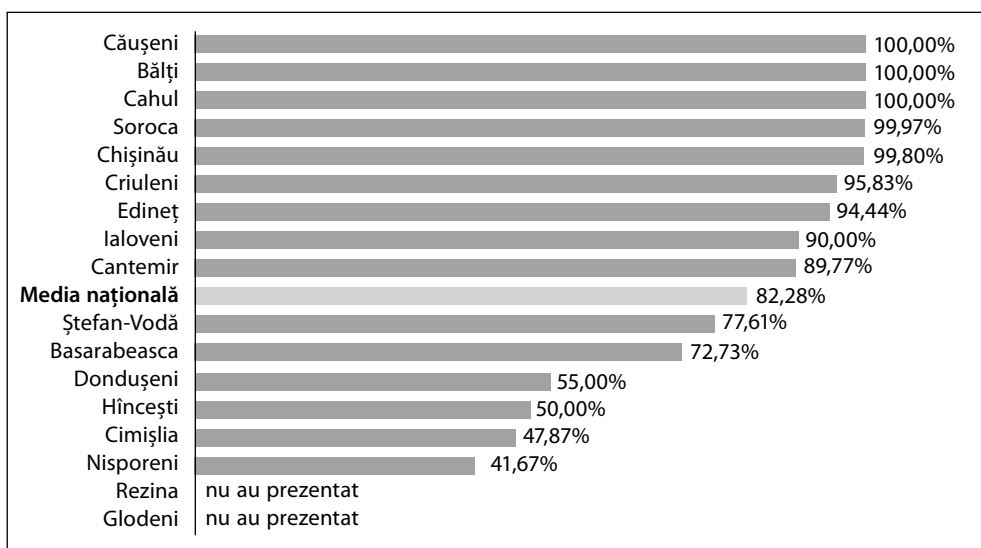
port public accesibilitatea este relativ redusă. În 8 dintre orașe, unui locuitor îi revine mai puțin de 0,05 locuri în transportul comun. În 4 orașe – Cahul, Bălți, Chișinău și Ialoveni –, accesul la transportul public nu reprezintă o problemă, la dispoziția locuitorilor fiind puse suficiente mijloace de transport în comun.

Accesul persoanelor cu nevoi speciale la serviciul transport public reprezintă o problemă. În 16 dintre cele 17 orașe analizate, mijloacele de transport în comun nu dispun de rampe care ar face posibil accesul persoanelor cu dificultăți de mișcare. Singura localitate care dispune de asemenea facilități este Chișinăul, dar și aici doar 4,52% din mijloacele de transport sînt dotate cu rampe de acces.

Calitatea serviciilor furnizate

O altă exigență estimată este calitatea serviciilor furnizate celor peste un milion de locuitori din 17 orașe-centre raionale. În 10 dintre orașe, calitatea apei potabile corespunde cerințelor de potabilitate ale Ministerului Sănătății. Un grad inferior de conformare a fost identificat în cazul orașelor Nisporeni (41,67%), Hîncești (50,00%), Edineț (94,44%), Cimișlia (47,87%) și Dondușeni (55,00%).

Figura 5. Gradul de conformare la cerințele de potabilitate ale Ministerului Sănătății, %

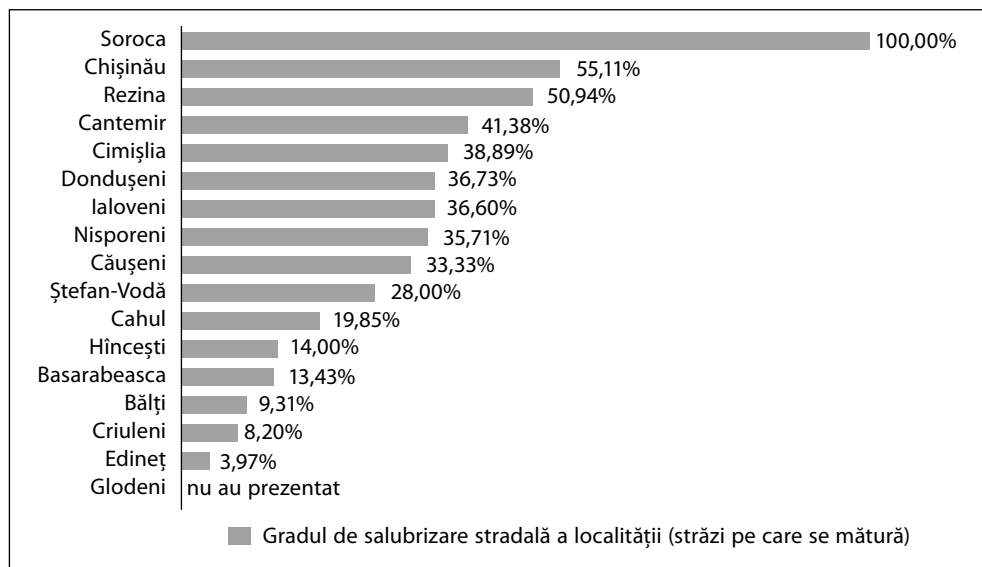

Calitatea serviciului de canalizare și epurare este substanțial mai redusă. Doar în 5 localități gradul de conformare a apelor uzate la cerințele de descărcare în apele receptoare depășește 90 la sută, iar în alte 5 orașe niciuna dintre

probele de apă uzată nu corespund cerințelor (Ștefan-Vodă, Soroca, Dondușeni, Cimișlia, Cantemir). În același timp, 6 orașe nu au informații despre calitatea apei epurate. O situație critică se înregistrează în orașele Cantemir și Soroca, unde apa uzată adunată din sistemul de canalizare se revarsă direct în râurile Tigheci și Nistru, nefiind prelucrată.

Calitatea serviciului de salubritate este mai greu de măsurat, dar din datele colectate conchidem că salubritatea stradală, colectarea și prelucrarea deșeurilor nu sînt o prioritate pentru autoritățile locale. Numai în trei orașe peste 50% din străzi sînt măturate și salubrite (Soroca, Chișinău și Rezina), în alte 7 localități fiind salubrite mai puțin de 30% din străzi (în Edineț – 3,97%; Criuleni – 8,2%, Bălți – 9,31% etc.). Gradul de acoperire cu veceuri publice a orașelor-centre raionale este extrem de redus. Sînt orașe în care nu există deloc veceuri publice amenajate, iar în altele numărul acestora este foarte mic.

Figura 6. Gradul de salubritate stradală a localității, %

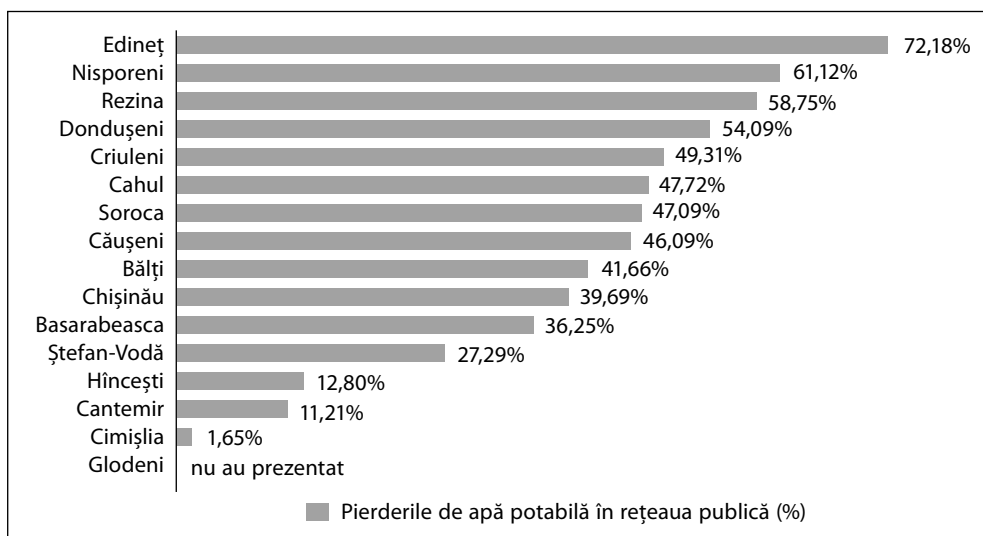

Calitatea serviciului transport public este caracterizată de utilizarea mijloacelor de transport în comun învechite și cu uzură fizică ridicată. În 8 orașe din cele 17 analizate, vechimea medie a parcului de mijloace de transport în comun depășește 10 ani, în orașul Rezina, vechimea medie a mijloacelor de transport în comun constituind tocmai 30 de ani, în Bălți – 23,3 ani, Soroca – 20,3 ani, Ștefan-Vodă – 17 ani, Basarabeasca – 15 ani și Chișinău – 14,4 ani. O situație mai bună este înregistrată în orașele Ialoveni, Hîncești, Cimișlia, și Cahul, unde vechimea medie a parcului de mijloace de transport în comun nu depășește 10 ani.

Eficiența autorităților locale în furnizarea serviciilor de gospodărie comunală

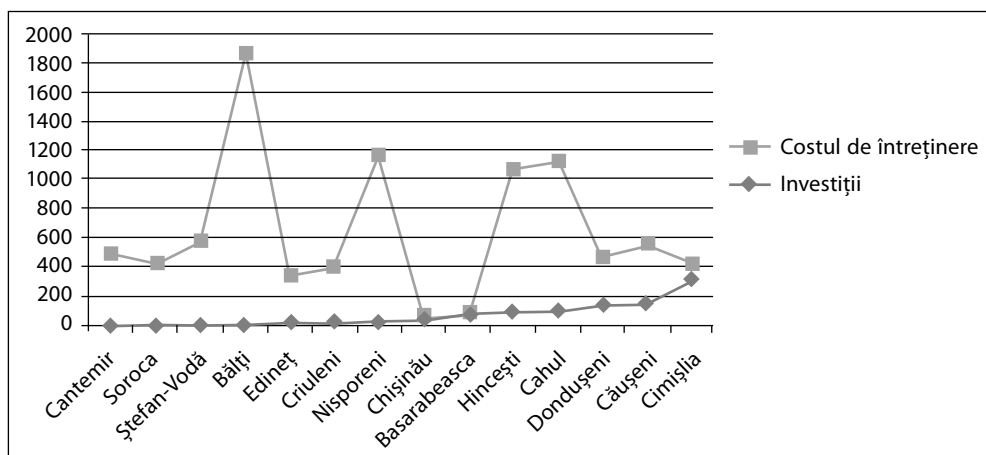
Datele colectate ne permit să trasăm anumite concluzii generale despre eficiența autorităților locale în furnizarea serviciilor de gospodărie comunală, dar considerăm că sînt necesare analize suplimentare pentru concluzii mai complexe. Sînt 9 orașe în care pierderile de apă în rețeaua publică de distribuție a apei depășesc 40%, cele mai multe pierderi fiind înregistrat în Edineț (72,18%), Nisporeni (61,12%) și Rezina (58,75%). Nu există o relație clară între costul operațional pentru întreținerea rețelei de apă și pierderile de apă în rețea, dar putem deduce o relație între tariful plătit de consumatori pentru un metru cub de apă și pierderile de apă în rețea – orașele care înregistrează mari pierderi de apă impun în general tarife mai înalte pentru apa consumată.

Figura 7. Pierderile de apă potabilă în rețeaua publică, %

De asemenea, datele colectate arată că chiar dacă în unele localități valoarea investițiilor în ultimii cinci ani este aproape egală, există devieri semnificative în costul de întreținere a sistemului de canalizare, dovadă a eficienței reduse în gestionarea serviciului în orașe precum Bălți, Nisporeni, Hîncești și Cahul. De asemenea, este vizibil că în orașele Cimișlia, Căușeni și Dondușeni, datorită volumului mărit de investiții în sistemul de canalizare, prețul de întreținere a acestuia este relativ redus. Orașele Chișinău și Basarabeasca par a fi cele mai eficiente, reușind cu investiții mici să aibă costuri de întreținere a rețelei mici și un grad înalt de conformare a apelor uzate la normele ecologice.

Figura 8. Corelația dintre investițiile făcute în rețeaua publică de colectare și evacuarea apelor uzate orașenești și costul de întreținere a acestora

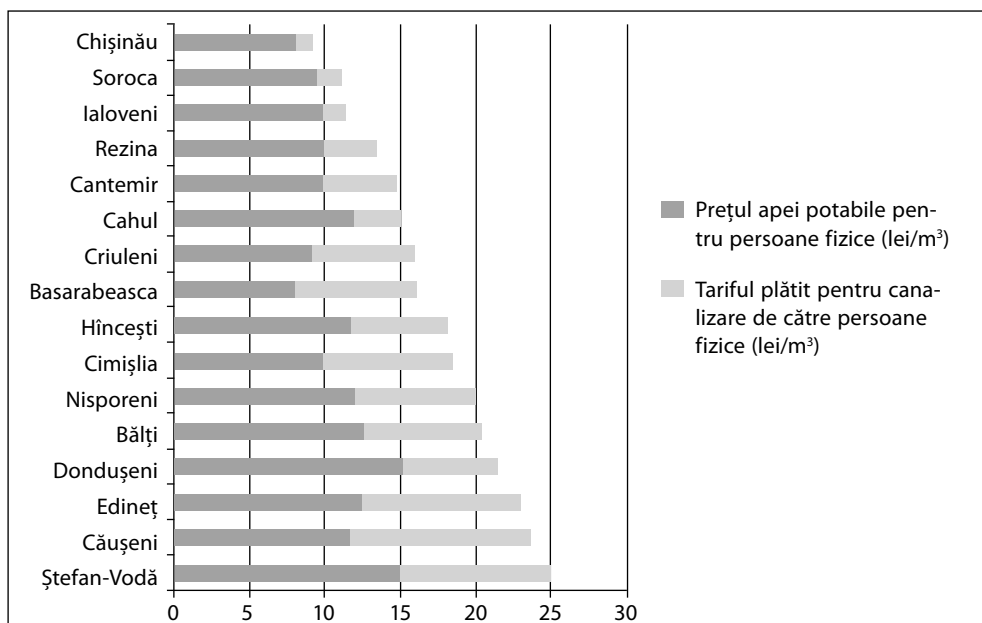

Investițiile făcute de către autorități în adaptarea și îmbunătățirea serviciilor publice de gospodărie comunală de asemenea variază de la oraș la oraș. Per total, în ultimii cinci ani autoritățile au investit mai mulți bani în sistemul de aprovizionare cu apă decât în sistemul de canalizare și epurare. Media este de 211 lei/cap de locuitor pentru serviciul de aprovizionare cu apă în cele 17 orașe analizate, în comparație cu doar 69,16 lei/cap de locuitor investiți în sistemul de canalizare. Un șir de orașe sînt lideri la investițiile în ambele servicii, printre acestea numărîndu-se Nisporeni, Cimișlia, Hîncești, Basarabeasca, Căușeni. În același timp, sînt și orașe unde în ultimii cinci ani autoritățile nu au investit niciun leu în serviciul apă și canalizare – Soroca și Rezina.

Suportabilitatea serviciilor

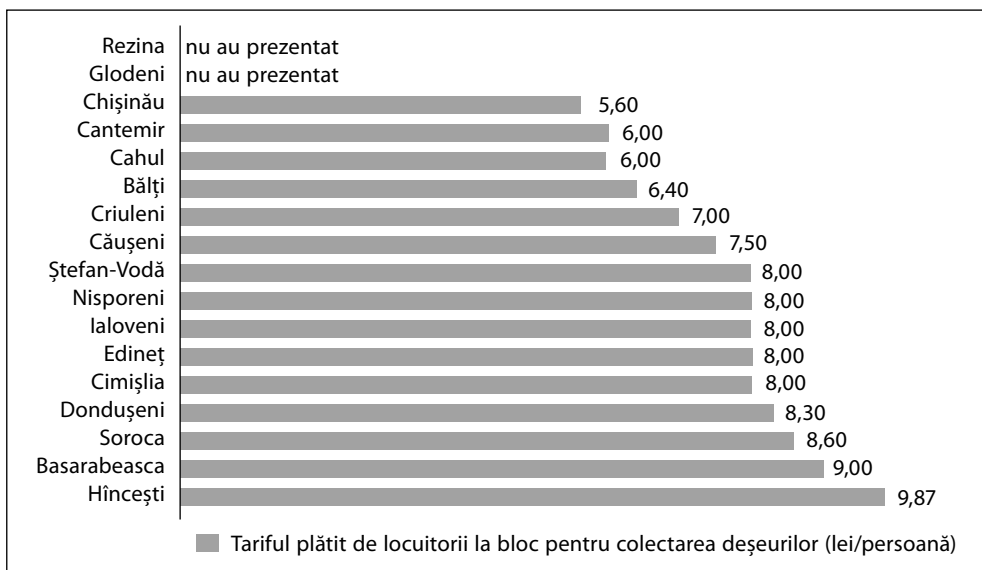
Sînt înregistrate variații și în ceea ce privește suportabilitatea serviciilor, informații ce rezultă din tarifele achitate de consumatori pentru serviciile publice de gospodărie comunală. Sînt orașe unde tarifele achitate pentru serviciul apă și canalizare sînt de două ori mai mari decât în municipiul Chișinău. Această variație este semnificativă, dat fiind faptul că, conform datelor de la Biroul Național de Statistică, locuitorii municipiului Chișinău au salarii mai mari decât locuitorii altor orașe, ceea ce vorbește despre o suportabilitate redusă a locuitorilor din orașe precum Ștefan-Vodă, Căușeni, Edineț, Dondușeni etc.

Figura 9. Tariful total achitat de consumatorii casnici pentru 1m³ de apă rece și evacuarea/epurarea 1m³ de apă uzată

Aceeași situație se înregistrează și în cazul serviciului salubritare. Locuitorii Chișinăului plătesc pentru colectarea și evacuarea deșeurilor cel mai mic tarif, în comparație cu celelalte orașe analizate.

Figura 10. Tariful plătit de locuitorii la bloc pentru colectarea deșeurilor, lei/persoană

Mai puține variații se înregistrează în cazul serviciului transport public, prețul pentru o călătorie cu microbuzul/autobuzul fiind în medie de 2,5 lei (2 lei în unele orașe și 3 lei în altele). Cu toate acestea, în unele orașe (Bălți, Chișinău, Cahul, Ștefan-Vodă, Soroca și Căușeni) suportabilitatea costului pentru transportul public este mai mare datorită compensațiilor oferite de autorități pentru anumite categorii de pasageri. În celelalte localități care dispun de transport public, nu sînt oferite compensații.

4. Concluzii

Calitatea serviciilor publice de gospodărie comunală în Republica Moldova este critică. Sînt orașe în care un număr foarte mare de locuitori nu au acces la servicii esențiale de aprovizionare cu apă, canalizare sau salubritate. În pofida acestei situații, semnalăm o atenție redusă din partea autorităților centrale și locale acordată domeniului serviciilor comunale. Bugetele alocate dezvoltării regionale sînt insuficiente pentru demararea lucrărilor de construcție/reparație a infrastructurii serviciilor comunale peste tot unde este nevoie. Astfel, doar primăriile cu un management eficient și cu aleși locali proactivi au reușit să amelioreze calitatea serviciilor comunale prin accesarea de credite și granturi externe. Odată cu asigurarea accesului cetățenilor la informații obiective despre starea serviciilor comunale din orașele și satele lor, putem spera la un grad mai înalt de responsabilizare a APL și a autorităților centrale pe subiectul serviciilor publice.

Imprimat la „Combinatul Poligrafic“
Chişinău, str. P. Movilă nr. 35; tel.: 24-30-92
Com. nr. 30859